

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ РИНКУ ТА ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ

КУЛАКОВСЬКА ТЕТЯНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 338.439:005.582

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНТИЦИКЛІЧНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса – 2021

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України

Науковий консультант доктор економічних наук, професор
ПАВЛОВ Олександр Іванович,
Одеська національна академія харчових
технологій, завідувач кафедри
економіки промисловості

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України
БОРОДІНА Олена Миколаївна,
Державна установа «Інститут економіки та
прогнозування НАН України»,
завідувач відділу економіки і
політики аграрних перетворень

доктор економічних наук, професор
ЛОПАТИНСЬКИЙ Юрій Михайлович,
Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича, завідувач кафедри
бізнесу та управління персоналом

доктор економічних наук, професор
МИХАЙЛОВ Андрій Миколайович,
Сумський національний аграрний університет,
завідувач кафедри менеджменту

Захист відбудеться **«23» вересня 2021 р. об 11⁰⁰** годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.177.02 в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за адресою: 65044, м. Одеса, Французький бульвар, 29.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за адресою: 65044, м. Одеса, Французький бульвар, 29 та на сайті <http://www.impeer.od.ua/>

Автореферат розісланий «20» серпня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Горячук В.Ф.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Економіка сучасної держави – це складне системне поєднання механізмів ринкового саморегулювання із цілеспрямованим державним впливом на окремі сфери життєдіяльності. Досягнення бажаного балансу між ринковим механізмом, який виступає драйвером економічного зростання, та державним регулюванням, яке спрямоване на впорядкування економічних процесів і вирішення чисельних соціальних та екологічних проблем, вимагає розробки системи «стримувань і противаг», які мають бути вбудовані в механізми державного регулювання. Однією з таких систем є система антициклічного регулювання економіки, як механізму впливу держави на ринковий механізм.

Загальноприйняті підходи в антициклічному регулюванні економіки спрямовані на «гасіння» темпів стрімкого зростання економіки та пом'якшення наслідків кризи через програми антициклічних заходів. Але зусилля урядів різних країн у подоланні глобальних та локальних криз мають все меншу ефективність та вимагають все більших фінансових вливань у їх подолання. Кризи в макроекономічній системі стають більш стрімкими та глибшими, вони виникають на різних фазах загальноекономічного циклу, синхронізуються між собою та з кризами зовнішніх екстерналій і призводять до руйнівних наслідків.

Актуалізуються питання контролю над циклічністю розвитку економіки, особливо у ті періоди, коли синфазна синхронізація циклів розвитку різних систем має негативні наслідки (підсилює прояв негативних тенденцій в економіці та призводить до резонансу в системі).

Агропродовольчий сектор, маючи складну систему міжгосподарських зв'язків, є сукупністю підсекторів, циклічний розвиток яких обумовлений впливом різних ендогенних та екзогенних чинників, що відображається у часових характеристиках циклів розвитку (темпу зміни, частоті та амплітуді коливань, тривалості циклу тощо) та створює підґрунтя для врахування цих відмінностей при розробці антициклічних програм. Синхронізація циклів розвитку підсекторів агропродовольчого сектору може підсилити загальний темп зростання або поглибити стагнаційні процеси. Відстеження наслідків такої синхронізації циклів розвитку підсекторів агропродовольчого сектору має бути під щільним наглядом урядових установ та бути врахована при розробці превентивних заходів щодо антициклічного регулювання відповідно до загальної стратегії розвитку агропродовольчого сектору та економіки країни.

Важливу роль у результативності програм антициклічного регулювання економіки відіграє об'єктивна оцінка та врахування важливого економічного ресурсу, яким є час. Сучасні особливості економічного функціонування та протікання економічних процесів все більш потребують неоднорідного тлумачення часу як економічного ресурсу. Трансформується характер впливу часу на економіку, політику, суспільство тощо. Якісно змінюється сам час, він стає множинним, щільним, імовірнісним, напруженим, багатоструктурним та різновекторним. Тому важливим при розробці антициклічних програм є врахування

сучасних особливостей часу у розвитку об'єктів та прийнятті управлінських рішень.

Вагомий внесок у пояснення причин циклічності розвитку економіки здійснили такі відомі у світі вчені-економісти як А. Афталіон, А. Бернс, Л. Вальрас, К. Вікселль, Дж. Гобсон, У. Джевонс, К. Жюгляр, Е. Ледерер, Г. Кассель, К. Каутський, Дж. Б. Кларк, Дж. М. Кейнс, Ф. Кіндланд, С. Кузнец, М. Кондратьєв, Р. Лукас, Дж.С. Мілль, К. Маркс, А. Маршалл, Г. Менш, У. Мітчелл, В. Парето, А. Пігу, А. Прескотт, Д. Рікардо, Р. Родбертус, П. Самуельсон, Ж.-Б. Сей, Ж.Ш. Сісмонді, Є. Слуцький, Я. Тінберген, М. Туган-Барановський, У. Фостер, Г. Хаберлер, Ф. Хайєка, Р. Харрод, Дж. Р. Хікс, Р. Хоутрі, М. Фрідман, Й. Шумпетер.

Дослідженнями циклічності у сільськогосподарському виробництві плідно займалися Є. Варга, Г.С. Джевонс, У.С. Джевонс, І. Кауфман, Д. Кларк, Л. Мендельсон, Г. Мур, А. Пігу, Д. Робертсон, З. Філер, Е. Хансен. Серед вітчизняних дослідників можна виділити О. Борисенка, Ю. Морозова, О. Олійника, І. Соколова, І. Тарапатова, В. Тимошенка, Д. Шияна.

Розвитку теорії антициклічного регулювання економіки сприяли наукові праці таких видатних учених як Дж. Акерлоф, Р. Барро, О. Бланшард, Д. Гоуланд, Е. Еткінсон, Дж. М. Кейнс, Р. Лукас, Е. Прескотт, А. Пікок, Дж. Ротемберг, Т. Саргент, Дж. Стігліц, М. Фрідман, Дж. Хікс, Г. Шоу.

Теоретико-методологічні засади функціонування та регулювання розвитку агропродовольчого сектору знайшли своє відображення у роботах таких вітчизняних науковців: В. Андрійчука, О. Бородіної, Б. Буркинського, А. Гайдуцького, Г. Калетніка, С. Кваші, В. Курило, О. Коваленка, М. Коденської, О. Крисального, А. Лисецького, В. Лисюка, Ю. Лузана, І. Лукінова, Ю. Лупенка, Ю. Лопатинського, Г. Мазура, Д. Міщенко, А. Михайлова, Л. Молдован, А. Макаренка, М. Маліка, О. Могильного, О. Нікішиної, О. Олійника, О. Павлова, Б. Пасхавера, П. Саблука, М. Сахацького, І. Сурай, М. Хорунжого, О. Шпичака, О. Шубравської, В. Юрчишина.

Разом з тим, невирішеними в теоретичному, методичному та прикладному аспектах залишаються питання дослідження наслідків синхронізації циклів розвитку різних за детермінантами походження підсекторів агропродовольчого сектору та врахування її при здійсненні антициклічного регулювання.

Викладені вище обставини обумовлюють вибір теми дисертаційного дослідження, визначають його мету, об'єкт, предмет та основні завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Авторські доробки теоретичного та методологічного характеру, а також зроблені висновки та пропозиції відповідають тематиці науково-дослідних робіт відділу ринкових механізмів і структур Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України: «Інтеграційні механізми розвитку товарних ринків в Україні: теорія та інституційне забезпечення» (№ держреєстрації 0116U000412, 2016-2018 рр.), у межах якої автором досліджено інтеграційні механізми розвитку агропродовольчих ринків України; «Формування ефективної логістики товарних ринків» (№ держреєстрації 0119U000227, 2019-2021 рр.), у межах якої

обґрунтовано механізми регулювання потокових процесів у ланцюгах агропродовольчих ринків на засадах темпоральності, та Одеської національної академії харчових технологій: «Розробка методологічних основ державного регулювання діяльності підприємств харчової промисловості в умовах кризових ситуацій» (№ держреєстрації 0114U001962, 2014-2015 рр.), у межах якої автором досліджено методологічні підходи до діагностики та прогнозування кризи в галузях харчової промисловості та розроблено концептуальні засади державного регулювання розвитку галузей агропродовольчого сектору в умовах кризових ситуацій; «Напрямки трансформації бізнес-моделі агропродовольчих підприємств в умовах глобалізації» (№ держреєстрації 0120U002030, 2020-2021 рр.), у межах якої автором розроблено критеріальну систему темпоральних чинників впливу на циклічність розвитку секторів агропродовольчого сектору; «Методологічні аспекти контролю та діагностики ризиків підприємства в умовах нестійкої економіки (№ держреєстрації 0119U003632, 2019-2021 рр.), у межах якої автором розроблено методичні засади діагностики часу синхронізації циклів розвитку галузей агропродовольчого сектору та організаційно-економічний механізм демпфірування синхронності у циклі розвитку всього сектору, «Стратегії і вектори розвитку галузей національної економіки» (№ держреєстрації 0119U003588, 2020-2021 рр.), у межах якої розроблено теоретико-методологічні засади темпоральної концепції антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору України.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є обґрунтування та розробка теоретико-методологічних основ, науково-практичних рекомендацій щодо антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору національної економіки на засадах темпоральності.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення таких *завдань*:

- розвинути понятійно-категоріальний апарат теорії національної економіки в контексті антициклічного регулювання економіки та розвитку агропродовольчого сектору на засадах темпоральності;
- обґрунтувати методологічний підхід до формування концепції темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору;
- розробити концепцію темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору;
- верифікувати гіпотезу про необхідність урахування темпоральної ознаки явищ, процесів та об'єктів в антициклічному регулюванні економіки та розвитку агропродовольчого сектору;
- визначити детермінанти циклічного розвитку економіки та систематизувати їх за континуальними критеріями;
- проаналізувати важелі державного антициклічного регулювання економіки та визначити сучасні тенденції їх застосування;
- удосконалити систему важелів антициклічного регулювання агропродовольчого сектору з урахуванням виявлених тенденцій;

- встановити тенденції розвитку агропродовольчого сектору та його підсекторів (аграрному секторі, харчовій та переробній промисловості, агропродовольчій інфраструктурі);

- удосконалити методичний підхід до прогнозування циклів та криз в економіці та агропродовольчому секторі;

- проаналізувати методи прямого та непрямого державного впливу на розвиток агропродовольчого сектору з позиції історизму;

- оцінити ефективність заходів щодо державного регулювання та підтримки розвитку агропродовольчого сектору економіки;

- розробити методичне забезпечення темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору;

- розробити організаційно-економічний механізм темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору.

Об'єктом дослідження є процес формування механізмів антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору економіки.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні основи, методичні положення та практичні рекомендації щодо антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору економіки на засадах темпоральності.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертаційної роботи є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, загальнонаукові та спеціальні методи, методичні прийоми та принципи пізнання у сфері державного антициклічного регулювання економіки, зокрема розвитку агропродовольчого сектору, серед яких: морфологічний аналіз, абстрагування та логічне усвідомлення (для уточнення понятійно-категоріального апарату антициклічного регулювання економіки та розвитку агропродовольчого сектору), статистичний та економічний аналіз (для дослідження тенденцій розвитку агропродовольчого сектору), графічний аналіз (для візуалізації результатів дослідження), системний аналіз та синтез (для визначення взаємозв'язків між галузями агропродовольчого сектору), метод моделювання (для розробки моделей розвитку та прогнозування кризи у підсекторах агропродовольчого сектору), метод кореляційно-регресійного моделювання (для встановлення взаємозв'язків між розвитком досліджуваних секторів), метод функціонально-вартісного аналізу (для розробки моделі вибору об'єкту для темпорального регулювання), монографічний та оглядово-аналітичний метод (для дослідження наукових поглядів і концепцій), абстрактно-логічного узагальнення (для формування мети, завдань, обґрунтування актуальності та концепцій, формулювання висновків та пропозицій), імітаційне моделювання (для обґрунтування вибору важелів антициклічного моделювання), експертні методи (для обґрунтування масштабу ефекту дії антициклічних важелів).

Інформаційну базу дослідження склали: монографії та наукові статті з питань циклічного розвитку економіки та антициклічного регулювання економіки, аналітичні матеріали періодичних видань; статистичні дані Державної служби статистики України, органів статистики зарубіжних країн, міжнародних об'єднань; законодавчі акти Верховної Ради України, постанови Кабінету Міністрів України, Укази Президента України, звіти Рахункової палати України, нормативно-правові

акти іноземних держав; зібрані і опрацьовані автором первинні статистичні матеріали і власні розрахунки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні важливої науково-прикладної проблеми – обґрунтуванні та розробці теоретико-методологічних основ, прикладних рекомендацій щодо антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору економіки на засадах темпоральності. Найвагомими науковими результатами, які характеризуються новизною та виносяться на захист, є такі:

Вперше:

– обґрунтовано методологічний підхід до формування концепції темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору, заснований на врахуванні впливу різних форм прояву темпоральних ознак (часу) явищ, процесів та об'єктів в антициклічному регулюванні розвитку агропродовольчого сектору та гіпотези про вплив темпоральних ознак на ефективність антициклічного регулювання економіки загалом та агропродовольчого сектору зокрема, через механізм впливу на синхронність розвитку підсекторів агропродовольчого сектору у висхідній та східній фазах циклу розвитку відповідно до завдань загальної антициклічної політики з урахуванням особливих відмінностей розвитку підсекторів агропродовольчого сектору;

– розроблено концепцію темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору на основі системи загальноекономічних та темпоральних принципів, серед найважливіших виділено такі: 1) диференціація заходів щодо державного регулювання агропродовольчого сектору відносно фаз розвитку економіки; 2) синергія та інерційність ефекту; 3) дифузія ефекту; 4) темпоральність складових системи; 5) когерентність циклів; 6) ймовірністність подій; 7) резонансність; з розробкою основних завдань темпорального антициклічного регулювання, які передбачають регулювання синхронності циклів розвитку підсекторів агропродовольчого сектору з урахуванням завдань загальної економічної політики держави; нівелювання негативних наслідків синхронізації циклів розвитку підсекторів агропродовольчого сектору у періоди криз через розробку пакету антициклічних програм; нівелювання когерентного резонансу в системі «агропродовольчий сектор» та демпфірування кризових екстремумів, спрямованих на досягнення стійких темпів розвитку агропродовольчого сектору та продовольчу безпеку країни, з використанням селективного інструментарію антициклічного регулювання;

– верифіковано гіпотезу про необхідність урахування темпоральної ознаки явищ, процесів та об'єктів в антициклічному регулюванні розвитку агропродовольчого сектору економіки з припущенням таких умов: 1) існують темпоральні відмінності у розвитку явищ, процесів та об'єктів, що обумовлює доцільність диференціації заходів щодо регуляторного впливу; 2) існують темпоральні ознаки важелів антициклічного регулювання, які обумовлюють неоднозначність впливу на об'єкти регулювання, відповідно з чим виявляють різний ефект впливу через дифузію, інерцію, синергію, резонанс та інші

характеристики ефекту, обґрунтоване врахування яких надає стійкості механізму антициклічного регулювання економіки та розвитку агропродовольчого сектору;

– розроблено методичне забезпечення темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору, яке містить рекомендації та положення з прогнозування синхронності циклів та криз у підсекторах з подальшим вибором об'єкту темпорального регулювання; обґрунтування складових антициклічної політики для підсекторів агропродовольчого сектору із множини фіскальних, інвестиційних, зовнішньоекономічних і соціально-психологічних на основі аналізу кон'юнктури зовнішніх і внутрішніх ринків, встановлення стадії економічного циклу, визначення характеру політики, аналізу важелів за критерієм «лагу запізнення» та за характером впливу на виробництво та (або) споживання; визначення впливу важелів антициклічного регулювання на результуючі ознаки розвитку агропродовольчого сектору з використанням апарату імітаційного моделювання, що дозволяє забезпечити системність розвитку всього агропродовольчого сектору та значно згладити його сезонні та циклічні коливання;

– розроблено організаційно-економічний механізм темпорального антициклічного регулювання агропродовольчого сектору, який є детермінованою системою методичного, організаційного, фінансового, кадрового та інформаційно-комунікаційного забезпечення щодо цільового орієнтуру – зниження наслідків стагнаційних циклів через вплив на синхронність циклів розвитку підсекторів агропродовольчого сектору, які є осередками кризи, через розсинхронізацію циклів розвитку з застосуванням селективних важелів антициклічного регулювання секторального впливу, що критеріально враховує параметри узгодженості, впорядкування та найвищої ефективності їх реалізації;

– введено до понятійно-категоріального апарату теорії національної економіки нові категорії: 1) темпоральність соціально-економічних явищ, об'єктів та процесів, яка характеризує економічну сутність явищ, об'єктів та процесів, пов'язану з відмінностями розвитку їх у часі, через різне сприйняття часу, що спостерігається по відношенню до інших об'єктів, та виявляє себе через масштаб економічного ефекту, вимагає диференційованого підходу при впливі на нього; 2) темпоральне антициклічне регулювання економіки (*розвитку агропродовольчого сектору*) – це процес цілеспрямованого впливу державних та наддержавних органів влади на соціально-економічні процеси, обумовлені синхронізацією розвитку економічних суб'єктів (*підсекторів агропродовольчого сектору*) між собою та із зовнішніми чинниками, з метою запобігання негативним соціально-економічним наслідкам їх темпоральної збіжності, з використанням селективних важелів антициклічного регулювання, спрямованих на розсинхронізацію стагнаційних циклів (*недопущення стану продовольчої небезпеки*).

Удосконалено:

– систему класифікацій детермінант циклічного розвитку економіки, яка, на відміну від існуючих, є систематизованою відповідно до континуального критерію, з виділенням підсистеми детермінант темпоральної ознаки, що надає системності та цілісності у розумінні механізму циклічного розвитку економіки;

– класифікацію важелів антициклічного регулювання селективного спрямування, яка відрізняється визначенням конкретних інструментів фіскальної, інвестиційної, зовнішньоекономічної, інноваційної політики та соціально-психологічних інструментів, деталізованих за підсекторами агропродовольчого сектору, розподілених за підприємницьким сектором і населенням, об'єднання яких в рамках антициклічної галузевої політики дозволяє отримувати синергійний ефект та забезпечувати досягнення цілей превентивного антициклічного регулювання, враховуючи часовий лаг позитивного ефекту дії важелів;

– методичний підхід до прогнозування циклів та криз в економіці та агропродовольчому секторі за рахунок розширення прогностичного апарату впровадженням методу прогнозування криз та катастроф на фінансових ринках з використанням *лог*-періодичних моделей, математичний апарат моделювання яких надає можливості передбачити момент наближення до кризи на будь-якій фазі економічного циклу.

Дістало подальший розвиток:

– наукові погляди на оптимальне поєднання ринкового механізму із виваженим державним регулюванням економіки через визначення темпоральної несхожості їх впливу на соціально-економічні процеси, що підтверджується спрямованістю ринкового механізму на досягнення короткострокових цілей з швидким результатом у порівнянні з певними проблемами, які потребують тривалого та пролонгованого у часі ефекту, досягнення якого можливе тільки шляхом державного регулювання економіки;

– науковий підхід до розробки аграрної антициклічної політики, який полягає в оптимальному поєднанні прямих та непрямих важелів державного регулювання, синергійна взаємодія яких може підсилити розвиток агропродовольчого сектору, не перекладаючи весь тягар навантаження щодо підтримки виробників на споживачів аграрної продукції та продовольства;

– концептуальні положення щодо антициклічного регулювання економіки, які полягають у цілеспрямованому впливі держави та наддержавних органів влади (в особі уповноважених органів) на соціально-економічні процеси, які є негативними наслідками синхронізації циклів розвитку секторів економіки, через інструментарій селективних важелів антициклічного регулювання, обраних з урахуванням їх темпоральних ознак, спрямованих на досягнення асиметрії стагнаційних циклів;

– методичний підхід до визначення селективних важелів державного антициклічного регулювання економіки, заснований на виявлених закономірностях розвитку агропродовольчого сектору, а саме синхронності та асинхронності розвитку підсекторів агропродовольчого сектору, та використовується для регулювання секторів, які є осередками кризи;

– науковий підхід до виявлення недоліків державної регуляторної політики розвитку агропродовольчого сектору економіки, заснований на визначенні неузгодженості методів прямої бюджетної підтримки і непрямих заходів регуляторного впливу, синфазне застосування яких може як підсилити розвиток, так і призвести до кризових ситуацій.

Практичне значення одержаних результатів полягає у доведенні теоретико-методологічних положень, викладених у дисертації, до рівня прикладних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання агропродовольчого сектору з урахуванням темпоральної характеристики; у створенні обґрунтованої методичної основи для попередження кризових станів у розвитку та своєчасного реагування на загрозу їх виникнення.

Результати дослідження, висновки та рекомендації, що містяться у роботі, схвалені, апробовані та використовуються в системі державного та регіонального управління та практичній діяльності підприємств агропродовольчого сектору: ДП «Конярство України» «Дніпропетровський кінний завод № 65» (Акт впровадження від 15.05.2018 р.) – методика оцінки ефективності впливу заходів державної підтримки на економічні результати діяльності суб'єктів господарювання агропродовольчого сектору України; ТОВ «Інститут регіональної інформації» (Довідка № 8/1 від 19.11.2020 р.) – науково-методичні рекомендації щодо оцінки продовольчої безпеки країни; Херсонська обласна рада (Довідка № 01-29-230-86/351 від 28.01.2020 р.) – практичні рекомендації щодо забезпечення продовольчої безпеки регіону та планування стратегічних планів розвитку; Департамент агропромислового розвитку Миколаївської облдержадміністрації (Акт № 66/03/06/04/27/11 від 05.03.2020 р.) – концептуальний підхід до державного регулювання розвитком агропродовольчого сектору на засадах балансу інтересів всіх ланок створення вартості кінцевого продукту, держави та споживача; Департамент аграрної політики, продовольства та земельних відносин Одеської обласної державної адміністрації (Довідка №01.01-18/328 від 18.03.2021 р.) – практичні рекомендації щодо оптимізації бюджетних коштів, які спрямовуються у розвиток агропродовольчого сектору через механізм селективного відбору суб'єктів підприємницької діяльності.

Теоретико-методологічні засади та практичні рекомендації з діагностики, прогнозування та планування розвитку агропродовольчого сектору (підприємств, їх об'єднань) під впливом державного антициклічного регулювання використані у навчальному процесі Одеської національної академії харчових технологій (Акт впровадження від 29.11.2019 р.).

Особистий внесок дисертанта. Дисертаційна робота є самостійно виконаною працею, в якій викладено авторський підхід до розробки методологічних засад антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору економіки на засадах темпоральності.

Усі наукові результати, викладені у дисертації, що виносяться на захист, є результатом власних досліджень і авторських здобутків. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті ідеї та положення, які є особистим внеском здобувача і вказані в переліку основним публікацій. Матеріали і висновки кандидатської дисертації у роботі не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Найбільш вагомими теоретико-методологічними положеннями та практичними рекомендаціями дослідження апробовано на численних науково-практичних конференціях, найважливішими серед яких є: Міжнародна науково-практична конференція «Стратегія економічного розвитку

харчової промисловості та забезпечення продовольчої безпеки країни (м. Одеса, 29-31 жовтня 2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Економічні та управлінські аспекти розвитку підприємств харчової промисловості» (м. Одеса, 2-4 жовтня 2013 р.); Науково-практична конференція, присвячена 60-річчю кафедри економіки промисловості ОНАХТ «Продовольча безпека: світові тенденції та національні особливості» (м. Одеса, 25 вересня 2014 р.); Науковий колоквиум «Тенденції розвитку аграрного сектору економіки України в умовах соціально-економічної та політичної нестабільності» (м. Одеса, 15 травня 2015 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція (м. Запоріжжя, 12-13 червня 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 19-20 червня 2015 р.); XI International scientific and practical conference «Prospects of world science» (July 30-August 7, 2015); Міжнародний науковий семінар «Проблеми сталого розвитку агропродовольчої сфери в сучасних умовах та шляхи їх розв'язання» (м. Одеса, 8 жовтня 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Перспективи розвитку національної економіки» (м. Запоріжжя, 12-13 лютого 2016 р.); IV Міжнародна науково-практична конференція «Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття» (м. Одеса, 5-8 жовтня 2016 р.); Науковий колоквиум за міжнародною участю кафедри економіки промисловості ОНАХТ «Руралістичні засади збалансованого розвитку агропродовольчої сфери України» (м. Одеса, 6 жовтня 2016 р.); Науковий симпозиум з міжнародною участю «Адаптивні стратегії розвитку підприємств харчової промисловості в умовах мінливого світу» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.); V Міжнародна науково-практична конференція «Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття» (м. Одеса, 12-13 жовтня 2017 р.); VI Міжнародна науково-практична конференція «Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття» (м. Одеса, 11-13 жовтня 2018 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття» (м. Одеса, 15-16 жовтня 2019 р.); VIII Міжнародна науково-практична конференція «Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття» (15-16 жовтня 2020 р.).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 71 наукових праць загальним обсягом 51,49 друк. арк., з яких особисто автору належить 49,84 друк. арк. Серед них 6 монографій (5 у співавторстві), 37 статей у наукових журналах (у т.ч. 7 статей у зарубіжних виданнях та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз), 30 статей у збірниках наукових праць, 4 статті – в інших наукових виданнях, 24 тез доповідей у матеріалах конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 529 сторінок, який містить 77 таблиць і 90 рисунків, з яких 28 займають усю площу сторінки, 26 додатків на 71 сторінках, список використаних джерел із 367 найменувань на 36 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, наукову новизну і практичне значення отриманих результатів.

У *першому розділі «Світоглядні та наукові основи циклічного розвитку економіки»* автором досліджено генезис наукових поглядів та концептуальних підходів щодо доцільності втручання держави у розвиток економіки, пояснення детермінант циклічності розвитку економіки; узагальнено та систематизовано детермінанти впливу на циклічність розвитку за континуальним критерієм; встановлено особливості прояву циклічності в агровиробництві.

За результатами дослідження генезису наукових поглядів на доцільність втручання держави у розвиток економіки, з позиції історичного розвитку, становлення господарських систем та втілення теоретичних доробок в управлінні різних країн, автором встановлено, що найбільш ефективною моделлю економічного розвитку економіки є оптимальне поєднання ринкового механізму із виваженим державним регулюванням економіки. В результаті дослідження встановлено, що відбулася зміна міри та напрямів впливу держави на економічний розвиток країн: від провідної ролі у скасуванні певних обмежень, щоб стримували економічне зростання і розвиток, до забезпечення розвитку на основі задоволення базових потреб, в подальшому до підтримки економічної стабільності та підвищенні ролі нерегульованих ринків і приватної ініціативи. Дисертантом доведено, що реформи більшості урядів виявились ефективними у тих випадках, коли в їх основу була покладена ретельно обґрунтована стратегія, яка опиралася на економічну теорію. Це дозволило чітко визначити цілі реформ, можливості та межі використання ринкового механізму, місце, роль та функції держави, її взаємодію з законами ринку. Успіх приносило застосування тих теоретичних принципів, які найбільш точно відображали не лише економічні закономірності, а й специфіку країни, її історичні, соціально-економічні особливості, своєрідність менталітету населення, особливості етапу розвитку.

Обґрунтовано межі, сфери та форми впливу держави на розвиток економіки через визначення її головних пріоритетів, серед яких дотримання довгострокової стабільності економічного зростання та подолання викривлень дій ринкового механізму. Автором доведено, що взаємодія ринкового механізму з державним регулюванням економіки є необхідною умовою її збалансованості та оптимально поєднується внаслідок різної швидкості реагування на зміни макроекономічної стабільності та часу отримання ефекту.

За результатами наукового аналізу теорій циклічного розвитку економіки дисертантом встановлено, що у більшості теоретичних доробок детермінантами циклічного розвитку економіки є екзогенні фактори, які досліджуються уособлено, що впливає на односторонність обґрунтування причин циклічного процесу. Автором акцентовано на тому, що екзогенні чинники впливають на стан рівноваги системи, але не є його генетичними причинами. Пошукачем доведено, що пояснення циклічності розвитку економічної системи має ґрунтуватися на твердженні,

відповідно до якого динаміка коливань формується завдяки власним силам саморозвитку. В ході дослідження автором систематизовано детермінанти циклічного розвитку за критеріями континуальності: просторовості та темпоральності (табл. 1), що надає системності та цілісності у розумінні механізму циклічного розвитку економіки.

Таблиця 1

Система класифікацій чинників циклічного розвитку економіки залежно від визначеного критерію (авторська розробка)

Критерій класифікації	Чинники впливу та види показників
I. Переважно просторовий критерій	
1. За середовищем походження	1.1 Ендогенні 1.2 Екзогенні
2. За об'єктом впливу	2.1 Вплив на сферу виробництва (через виробничі фактори) 2.2 Вплив на сферу обігу (через кредитно-грошові відносини) 2.3 Комбінованого впливу
3. За кількістю чинників впливу	3.1 Моноказуальні 3.2 Поліказуальні
4. За проявом дії	4.1 Латентні 4.2 Явні
5. За ступенем регулювання	5.1 Ті, що регулюються 5.2 Ті, що не регулюються
6. За впливом на рівновагу	6.1 Ті, що впливають на попит 6.2 Ті, що впливають на пропозицію
II. Переважно темпоральний критерій	
7. За випадковістю походження	7.1 Генетичні 7.2 Випадкові
8. За спрямованістю впливу на цикл	8.1 Ентропічні (ті, що викликають кризу) 8.2 Синергетичні (ті, що впливають на розвиток циклу) 8.3 Синкретичні (ті, що стримують кризу)
9. За часом прояву впливу	9.1 Дострокового впливу (ті, що проявляють себе до початку кризи) 9.2 Своєчасного впливу (ті, що проявляють себе під час кризи) 9.3 З запізненням впливу (часовий лаг) (ті, що проявляють себе з запізненням у часі)
10. За спрямованістю впливу на розвиток системи*	10.1 Ті, що впливають на статичку системи (ті, що впливають на склад та співвідношення елементів системи) 10.2 Ті, що впливають на динаміку системи (ті, що впливають на рух системи) 10.3 Ті, що впливають на генетику системи (ті, що обумовлюють довгострокову динаміку)
11. За безумовністю впливу	11.1 Активні (причини) 11.2 Пасивні (умови)

* запропоновані автором

Важливого значення набуває дослідження причин синхронності циклів розвитку секторів економіки, яка утворює суперпозиції флуктуацій: синфазності та антифазності ритмів соціально-економічних систем. Автором визначено позитивні

та негативні наслідки таких суперпозицій ритмів з метою надання наукового підґрунтя для розробки ефективної антициклічної політики держави (рис. 1).

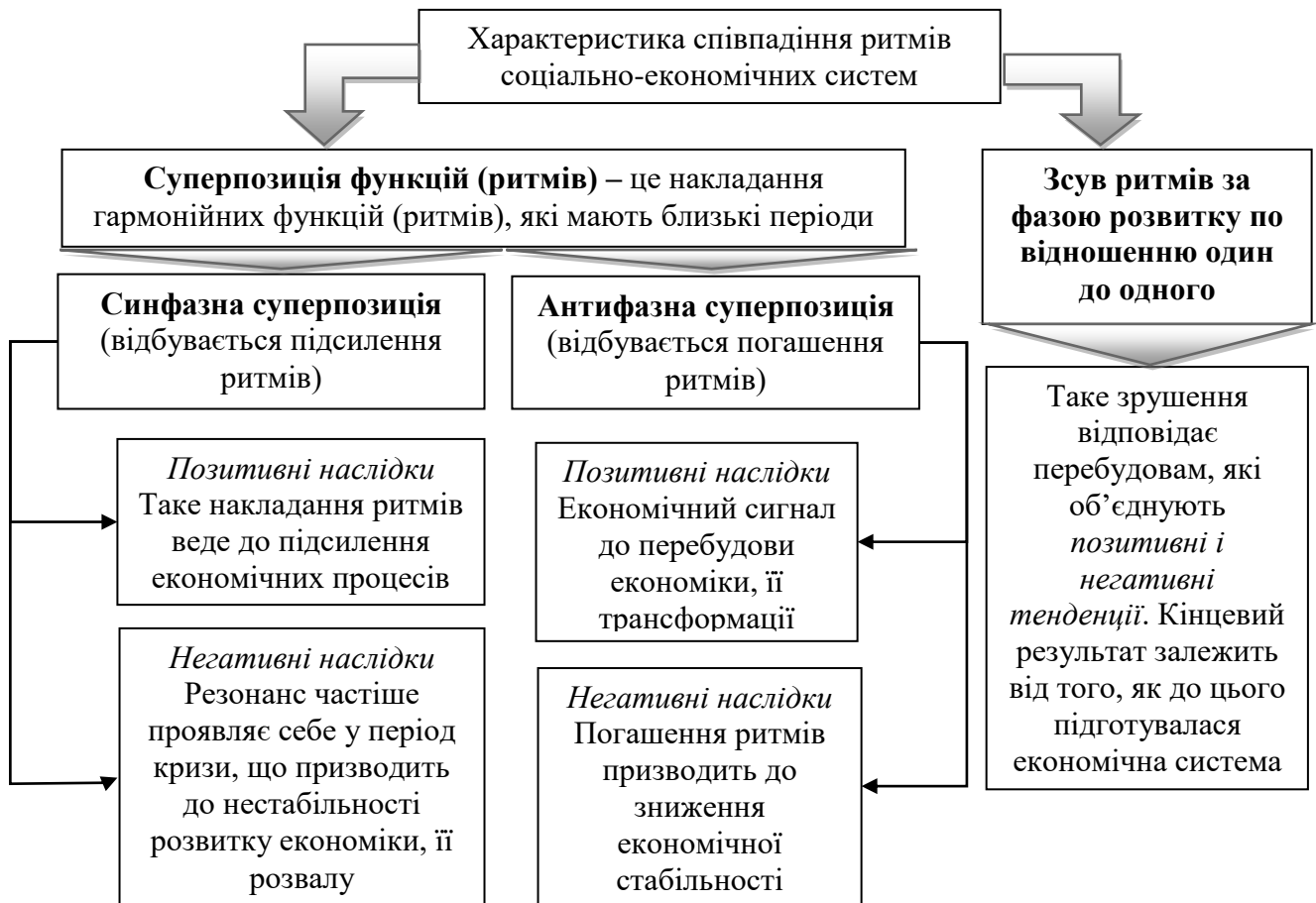

Рис. 1. Характеристика співпадіння ритмів соціально-економічних систем, їх позитивні та негативні наслідки (авторська розробка)

Особливого значення, з позиції встановлення та урахування синфазності та антифазності циклів, набувають дослідження розвитку різних за детермінантами походження секторів економіки, таких як агровиробництво, промисловість тощо. На основі узагальнення наукових поглядів щодо причинності циклічності у агровиробництві та дослідженні взаємозв'язку між аграрними, промисловими та загальноекономічними циклами, автором виділено три наукових напрями: 1) зв'язок з економічним циклом (пояснення періодичності економічних циклів через існування аналогічної періодичності у сільськогосподарському виробництві); 2) зв'язок з промисловим циклом (пояснення через залежність між коливаннями у сільському господарстві та промисловому циклі); 3) відсутність зв'язку між аграрним та промисловим циклами (пояснення через відсутність причинно-наслідкових зв'язків між коливаннями сільськогосподарського виробництва та циклічним коливанням торгово-промислової діяльності). Проведене автором узагальнення показало, що флуктуації в аграрному виробництві та промисловості, викликані відмінними детермінантами, можуть бути урегульовані за рахунок диференційованого підходу у застосуванні антициклічних важелів.

Проведене дослідження довело, що для пояснення причинності циклічності розвитку соціально-економічної системи слід спиратися на такі твердження: 1)

якщо елемент складної системи, створений природними умовами, то йому апіорі властива циклічність розвитку; 2) якщо елемент економічної системи, створений людською працею (промисловість, транспорт, будівництво тощо), то циклічність розвитку слід пояснювати множинністю різних факторів, серед яких природні чинники, відтворювальні процеси та ін.

Враховуючи наявність в соціально-економічній системі відмінних за тривалістю життєвого циклу, детермінантами походження елементів, таких як сільське господарство, промисловість тощо, їх регулювання має здійснюватися з урахуванням часових відмінностей цих процесів.

Це вимагає наукового підґрунтя щодо розробки теорії антициклічного регулювання економіки зі спрямованістю на часові ознаки явищ.

У другому розділі *«Теоретико-методологічні підходи до антициклічного регулювання економіки»* дисертантом досліджено теоретичні та прикладні аспекти застосування важелів грошово-кредитного, бюджетно-податкового та валютного регулювання економіки, виділено сучасні підходи до антициклічного регулювання застосовані в різних країнах; досліджено концептуальні підходи до регулювання розвитку агропродовольчого сектору, обґрунтовано множину важелів галузевого антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору.

У процесі дослідження автором встановлено, що для досягнення бажаного балансу між ринковим механізмом та державним регулюванням, яке спрямоване на впорядкування економічних процесів і вирішення численних соціальних та екологічних проблем, необхідна обґрунтована система «стримувань і противаг», яка має бути вбудована в механізми державного регулювання та повинна функціонувати максимально незалежно від дії суб'єктивного чинника представників влади. При цьому дієвим механізмом впливу держави на ринковий механізм є антициклічне регулювання економіки. Автор доводить, що класично дії держави мають спрямовуватися як на регулювання взаємовідносин із зовнішніми партнерами, впливаючи на інтенсивність, структуру та обсяг товарообігу, так і на внутрішній ринок, стримуючи або поживляючи попит і пропозицію як всього ринку в цілому, так і його окремих сегментів.

В роботі дисертантом досліджено класичні інструменти антициклічного регулювання національної економіки, які застосовуються як для стимулювання сукупного попиту, так і для підтримки сукупної пропозиції. Перші містять насамперед бюджетно-податкову політику, яка об'єднує регулювання ставок податків, обсяги державних витрат та політику прискореної амортизації. Другі формують монетарну (грошово-кредитну) політику, яка стосується розміру облікової ставки, політики обов'язкових резервів, операцій на відкритому ринку, емісійної та девізної політики, обсягів кредитних ресурсів тощо. Визначено, що всі ці інструменти можуть використовуватися на різних стадіях економічного циклу. Крім них варто виділити інструменти зовнішньоекономічної політики, такі як тарифні і нетарифні бар'єри, складові інноваційної політики та соціально-психологічні інструменти, які передбачають вплив на поведінку суб'єктів: підприємців і населення.

Дослідження автора показало, що у сучасних умовах економічної нестабільності змінюються підходи до застосування важелів антициклічного регулювання, зростає їх спрямованість на секторальне регулювання, тобто місця прояву осередків кризи. При дослідженні сучасної антициклічної політики різних країн (табл. 2) автором виділено найбільш дієві сучасні інструменти антициклічної політики.

Таблиця 2

Сучасні інструменти антициклічного регулювання економіки, застосовані в зарубіжних країнах (авторська розробка)

Види регулювання	Сутнісна характеристика та інструменти
1. Грошово-кредитне регулювання	1.1. Спрямованість політики на охолодження «перегрітих» секторів економіки
	1.2. Стимулювання пропозиції кредиту в конкретних секторах, які відчувають брак коштів
	1.3. Стимулювання банківського кредитування в конкретних секторах, коли обмеження носять більш загальний характер
	1.4. Збільшення резервних вимог щодо кредитування окремих секторів у періоди підвищеної інвестиційної активності
	1.5. Підтримка створення банків розвитку, які спрямовують кредити в сектори, що їх потребують
	1.6. Застосування механізму регулювання резервних вимог в якості інструменту антициклічного регулювання по відношенню до конкретних секторів економіки
2. Податково-бюджетне регулювання	2.1. Диверсифікація джерел надходжень до бюджету за рахунок зовнішнього інвестування
	2.2. Встановлення цільових показників дефіциту державного бюджету та (або) максимального коефіцієнта співвідношення державної заборгованості і ВВП
	2.3. Використання цільового показника – структурний дефіцит, який дає уявлення про те, яким був би бюджет при відсутності циклічних коливань при «нормальній» ситуації
	2.4. Використання вбудованих автоматичних стабілізаторів, серед яких створення фондів стабілізації бюджету, які «стерилізують» тимчасові надлишкові надходження в державний сектор з метою відкладення коштів у періоди буму для подальшого використання при економічному спаді
	2.5. Використання плаваючих податкових ставок (для запобігання різких перепадів на рівні витрат приватного сектору)
	2.6. Підвищення ставок оподаткування на приплив іноземного капіталу у період буму
	2.7. Підвищення ставок ПДВ у періоди споживчого буму і зниження ставок ПДВ у періоди зниження споживчого попиту
	2.8. Коригування податків у залежності від витрат та низьковитратних стимулів
	2.9. Використання тимчасових податкових знижок на інвестиції як механізму зниження вартості інвестицій у поточному періоді в порівнянні з майбутніми періодами
	2.10. Використання механізму авансованого або ретроактивного заліку збитків з метою оподаткування
3. Валютне регулювання	1. Стимулювання експорту через низький курс валюти як інструмент забезпечення економічного зростання і створення нових робочих місць
	2. Вплив на наслідки девальвації через надавання додаткових торгових кредитів або тимчасових податкових пільг на інвестиції для внутрішніх інвестиційних проєктів
	3. Контроль над надмірним припливом іноземної валюти, який підвищує валютний курс, для запобігання невинуватій шкоди експорту і імпортозаміщуючим секторам
	4. Підвищення процентних ставок у зв'язку з суворим дотриманням інфляційних нормативів, що приведе до економічного зростання в експортних і імпортозаміщуючих секторах

На основі здійсненого аналізу наукових поглядів на процеси антициклічного регулювання економіки, практики впровадження цих підходів у регулюванні різних

країн, встановлених автором тенденцій застосування сучасних важелів антициклічного регулювання економіки здобувачем визначено основні маркери антициклічного регулювання економіки, серед яких: 1) спрямованість регуляторної антициклічної політики на циклічну динаміку секторів економіки, які виступають осередками кризи; 2) спрямованість на використання різних селективних важелів антициклічного регулювання секторального впливу; 3) одночасне поєднання засобів заохочення та обмеження відповідно обраного об'єкту регулювання.

При дослідженні наукових поглядів щодо спрямованості регуляторної політики в агропродовольчому секторі було виділено два напрями підходів: секторальний та макроекономічний. Прихильники секторального підходу обґрунтовують необхідність урахування особливих умов розвитку агропродовольчого сектору у розробці та здійсненні регуляторної політики. Прихильниками макроекономічного підходу стверджується необхідність застосування державних регуляторних заходів, однакових для усіх сфер національного господарства з урахуванням циклічності розвитку економіки.

Враховуючи складну структуру агропродовольчого сектору з взаємопов'язаними підсекторами, які формують ланцюг доданої вартості продовольчих продуктів та мають різний характер спрямування діяльності (більшість забезпечуючих підсекторів – хімічна промисловість, захист рослин, племінне скотарство, сільськогосподарське машинобудування – мають імпортозалежний, сільське господарство – експортоорієнтований, а харчова промисловість – експортно-імпортоорієнтовний характер), що ускладнює використання універсальних методів антициклічного регулювання (облікова ставка, норма обов'язкового резервування, емісійна політика, операції на відкритому ринку цінних паперів, валютні інтервенції, валютні обмеження), автором запропоновано специфічні селективні інструменти секторального антициклічного регулювання.

Автором обґрунтовано множину важелів антициклічного галузевого характеру: фіскальної політики (здійснення державних закупівель продовольчої продукції, прогресивна шкала оподаткування доходів громадян, використання пільгових ставок ПДВ на базові продукти харчування, державні дотації за видами економічної діяльності, бюджетне відшкодування програм пільгового кредитування); інвестиційної політики (прискореної амортизації); зовнішньоекономічної політики (тарифні і нетарифні обмеження міжнародної торгівлі конкретними товарами); соціально-психологічні (дотації споживання населення, дорадчо-консультативна допомога, встановлення соціальних стандартів споживання).

Обґрунтовано та обрано важелі орієнтовані як на виробництво, так і на споживання. Крім того, вони відрізняються «лагом ефекту» – часом настання позитивного результату антициклічного регулювання їх впровадження.

У множині важелів надано як існуючі, так і запропоновані автором. Їх взаємодія та взаємодоповнення дозволяє отримати позитивний синергійний ефект, що обґрунтовує доцільність їх поєднання в рамках антициклічної секторальної політики (табл. 3).

Селективні інструменти антициклічного секторального регулювання
(авторська розробка)

Важелі Підсектори	Фіскальної політики	Інвестицій- ної політики	Зовнішньо- економічної політики	Соціально- психологічні	Інноваційної політики
Пропозиція та попит підприємницького сектору					
Забезпечуючі галузі агропродовольчого сектору		Прискорена амортизація	Тарифні і нетарифні обмеження міжнародної торгівлі для конкретних товарів	<i>Дорадчо- консультатив- на допомога*</i>	Цільове фінансування наукової діяльності; підтримка трансферту інновацій всередині галузі
Сільське господарство	Державні дотації; бюджетне відшкодування програм пільгового кредитування				
Харчова та переробна промисловість	Здійснення державних закупівель продовольчої продукції				
Логістична інфраструктура	Розвиток транспортної інфраструктури				
Попит населення (споживчий попит)					
Внутрішній споживчий ринок	Прогресивна шкала оподаткування доходів громадян	<i>Популяриза- ція ОВДП серед населення*</i>		<i>Дотації споживання населення*</i>	
	<i>Використання пільгових ставок НДС на базові продукти харчування*</i>			Встановлення соціальних стандартів споживання	
Зовнішній споживчий ринок			Тарифні і нетарифні обмеження міжнародної торгівлі для конкретних товарів		

* запропоновані автором

На основі проведеного аналізу застосування державних антициклічних регуляторів у різних країнах автором доведено, що однією з причин невисокої ефективності реалізованих антициклічних програм було неврахування часових відмінностей впливу державних регуляторів на економічні процеси та різне часове сприйняття цих заходів об'єктами регулювання. Це дозволило автору ствердитись у думці щодо використання певних державних регуляторів у комплексі антициклічних програм з урахуванням різного сприйняття часових особливостей їх впливу на об'єкти регулювання.

У третьому розділі «*Стан та тенденції розвитку агропродовольчого сектору*» автором проведено аналіз стану та динаміки розвитку підсекторів агропродовольчого сектору економіки України за період незалежності країни;

виявлено тенденції розвитку, побудовано моделі розвитку та визначено синхронність у їх розвитку.

За результатами емпіричних досліджень впливу агропродовольчого сектору на розвиток національної економіки, проведених за період з 1991 по 2018 рр., дисертантом встановлено такі загальні тенденції: 1) роль агропродовольчого сектору в економіці України зростає з кожним роком, що підтверджується динамікою частки сектору в економіці країни; 2) агропродовольчий сектор є тим локомотивом, який у періоди економічної нестабільності демонструє або уповільнення зростання, або падіння значно меншими темпами, ніж темпи стагнації виробництва в інших секторах економіки.

Розрахунками автора доведено, що після різкого зниження обсягів споживання продуктів харчування населенням України на початку 1990-х років, цей рівень був досягнутий лише за декількома видами продуктів харчування зі значним часовим лагом: у споживанні яєць – у 2009 році, олії – у 2003 році, картоплі – у 1997 році, овочів та баштанних культур – у 2000 році, плодів, ягід та винограду – у 2009 році. Емпірично доведено, що населення України за раціональними нормами споживання забезпечено в повному обсязі лише картоплею та овочами. За всіма іншими категоріями продуктів спостерігається недоспоживання, катастрофічна ситуація спостерігається у споживанні м'яса, молока, риби та рибопродуктів. Дослідженням пошукача встановлена закономірність між періодами зростання цін на продукти харчування і найбільшим недоспоживанням цих продуктів населенням. З'ясовано, що це безпосередньо пов'язане з проваллям державної політики в сфері продовольчої безпеки.

За результатами емпіричного дослідження стану та динаміки розвитку підсекторів агропродовольчого сектору дисертантом побудовано моделі розвитку та визначені карколомні періоди у їх розвитку (рис. 2, рис.3).

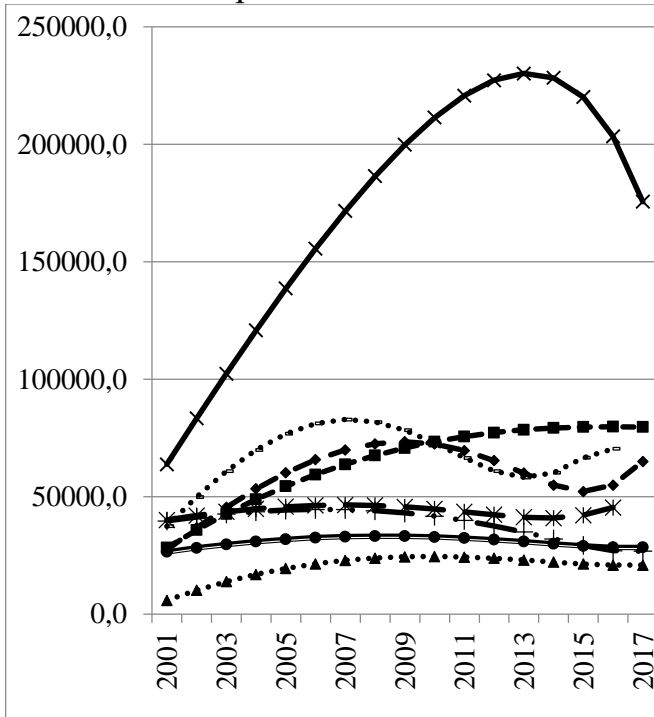
Розрахунками пошукача доведено, що в інтервалі з 2000 по 2018 рр. більшість підсекторів харчової промисловості вже пройшла свій пік виробництва та почала повільне входження у східну фазу розвитку. Синхронізація кризи відмічена у молокопереробній та тютюновій галузі у період з 2016 по 2017 рр.

Складний період розвитку сільського господарства припадає на період з 1991 по 2000 рр. Саме 2000 рік став періодом виходу з кризи. Висхідна фаза розвитку галузі рослинництва тривала з 2000 до 2016 року. Тваринництво хоча й мало певні передумови для розвитку, однак не змогло вийти на вектор висхідної фази.

Визначення моментів синхронізації підсекторів у кризові періоди для сектору надає чіткі сигнали про час впливу через державні регулятори на розвиток як окремих секторів, так і економіки в цілому. Ці дані надають можливість своєчасно переключати важелі впливу з одного сектору на інший, а також приймати рішення щодо посилення або послаблення державного регулювання в певні періоди розвитку економіки.

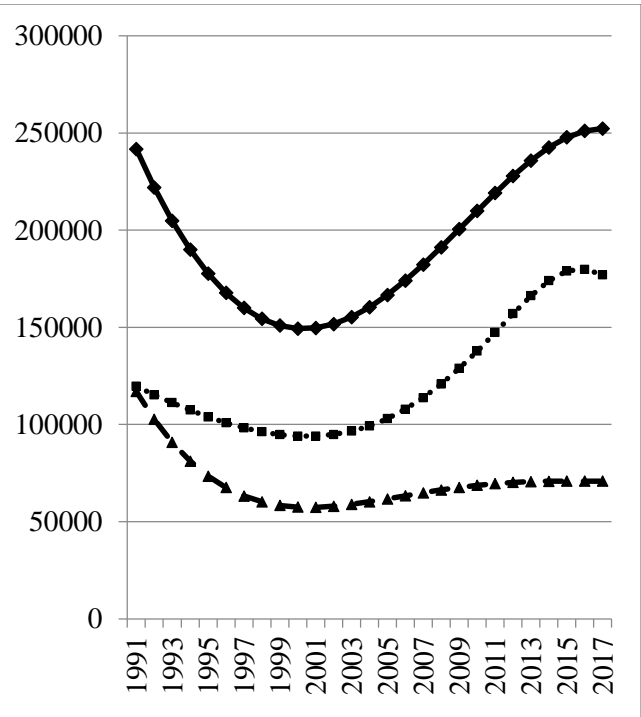
Дослідженням автора доведено асинхронність розвитку підсекторів тваринництва та рослинництва. Помітна синхронізація розвитку таких підсекторів харчової промисловості як виробництво м'яса та м'ясних продуктів, перероблення та консервування овочів та фруктів, виробництво олії та тваринних жирів,

виробництво напоїв. Асинхронними до вказаних із зсувом у часі, але синхронними одне до одного, є виробництво молочних продуктів, морозива та виробництво тютюнових виробів.

- Виробництва м'яса та м'ясних продуктів
- ...▲... Перероблення та консервування овочів та фруктів
- ×— Виробництво олії та тваринних жирів
- ж— Виробництво молочних продуктів та морозива
- Виробництво продуктів борошномельної-круп'яної промисловості, крохмальних продуктів та крохмалю
- ...±... Виробництво хліба та хлібобулочних виробів
- ◆-- Виробництво напоїв
- ..... Виробництво тютюнових виробів

Рис. 2. Лог-періодичні моделі розвитку підсекторів харчової та переробної промисловості, млн грн

- ◆— Валова продукція сільського господарства
- ..■... Валова продукція рослинництва
- ▲-- Валова продукція тваринництва

Рис. 3. Лог-періодичні моделі розвитку підсекторів сільського господарства, млн грн

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків за даними Державної служби статистики України

Дослідження синхронності між підсекторами харчової промисловості та сільського господарства показало, що 1) існує синхронізація циклів розвитку тваринництва та галузі виробництва м'яса та м'ясних продуктів, але повністю відсутня синхронність з галуззю виробництва молочних продуктів. Це свідчить про доцільність спрямування заходів щодо державного регулювання у розвиток молочного напрямку тваринництва; 2) спостерігається найвищий кореляційний зв'язок між розвитком рослинництва та виробництвом олії, переробленням й

консервуванням овочів та фруктів; 3) найбільша синхронізація між більшістю підсекторів харчової промисловості та рослинництвом досягається з лагом у 6 років.

На підставі результатів досліджень, автором обґрунтовано такі практичні рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення механізмів реалізації аграрної політики країни: 1) у періоди синхронізації циклів розвитку підсекторів агропродовольчого сектору пряма бюджетна підтримка певних галузей може бути зменшена або здійснена переорієнтація державної підтримки на інші галузі, які потребують додаткових інвестицій; 2) прогнозовані періоди синхронізації кризового стану декількох підсекторів є сигналом для розробки превентивних антициклічних заходів щодо розсинхронізації циклів їх розвитку вже у висхідній фазі; 3) вплив за допомогою державних регуляторних інструментів на розвиток підсекторів сільського господарства дає можливість коригувати показники розвитку харчової промисловості та досягнути бажаних показників продовольчої безпеки країни.

У четвертому розділі *«Діагностика ефективності заходів щодо державного регулювання та підтримки розвитку агропродовольчого сектору»* дисертантом проведено аналіз застосування заходів щодо прямого та непрямого регулювання та підтримки розвитку підсекторів агропродовольчого сектору; оцінено ефективність заходів щодо державного регулювання агропродовольчого сектору України та встановлено період реагування агропродовольчого сектору на ці заходи.

Дисертантом проведено детальний аналіз заходів прямої підтримки та непрямого регулювання розвитку агропродовольчого сектору України за його складовими: сільське господарство, харчова та переробна промисловість, агропродовольча інфраструктура та споживачі.

Дослідженням кошторису видатків Державного бюджету України на потреби Міністерства аграрної політики та продовольства України встановлено, що з 2006 року держава звужує масштаби підтримки агропродовольчого сектору (рис. 4).

Найбільший темп падіння цих видатків припадає на два періоди: 2008-2010 рр. та 2014-2016 рр., що безпосередньо пов'язано з впливом вимог міжнародних організацій та відповідною політикою держави щодо скорочення прямої підтримки агропродовольчого сектору. За значною кількістю програм взагалі було припинено фінансування.

Розрахунками автора доведено, що у застосуванні регуляторних заходів щодо агропродовольчого сектору спостерігається помітна циклічність з періодичністю в 2 роки. Емпірично доведено, що частка сукупної підтримки агропродовольчого сектору від ВВП також має циклічну тенденцію: досягає найбільшого значення через кожні чотири роки (1997, 2001, 2005, 2009 роки). Найбільша частка у цих витратах припадає на підтримку виробників, яка здійснюється через непрямі заходи щодо регулювання, спрямовані на підтримку ринкової ціни.

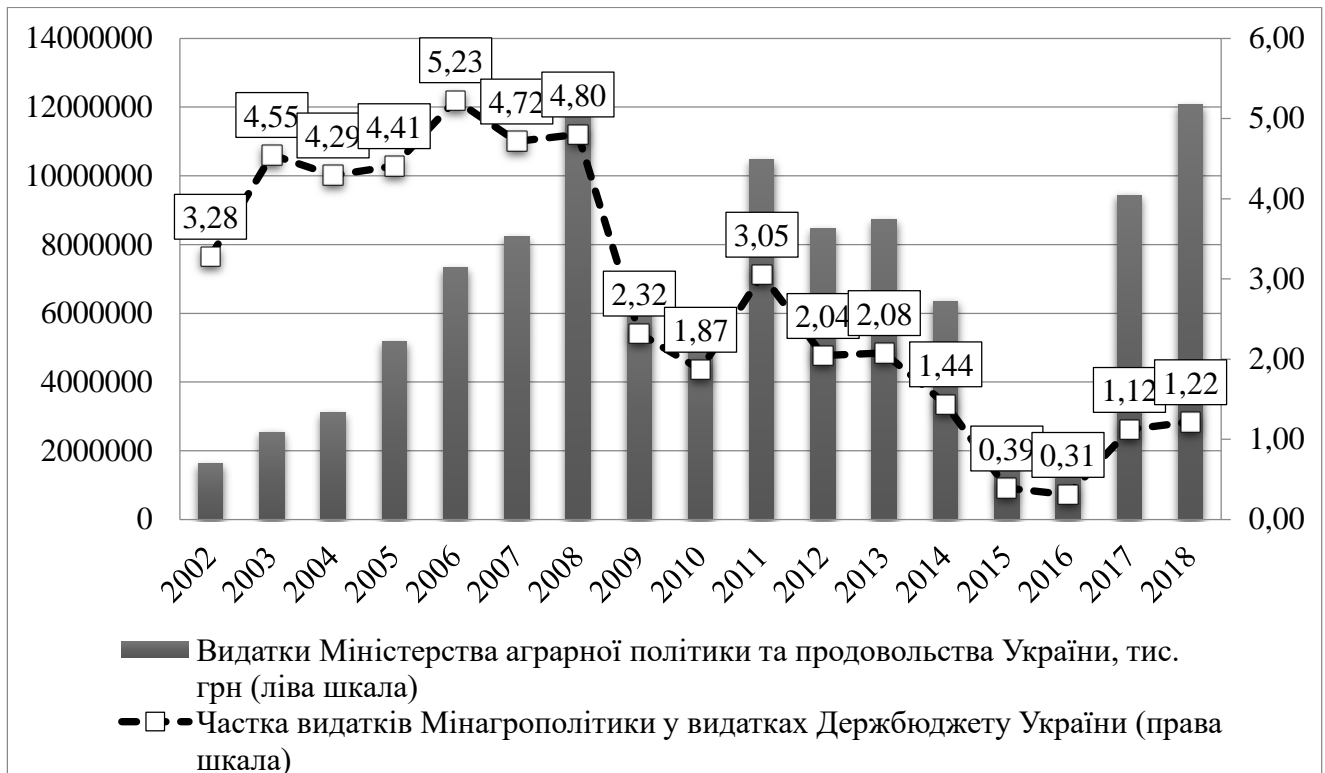

Рис. 4. Динаміка частки видатків, які спрямовувалися на потреби Мінагрополітики, у загальній сумі видатків бюджету України, та суми видатків Мінагрополітики за період з 2002 по 2018 рр.

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків за даними Державної служби статистики України

Нескоригованість державних заходів у підтримці виробників також доведена співставленням механізмів підтримки товаровиробників через вплив на ринкову ціну та через бюджетні виплати. Доведено, що у більшості років досліджуваного періоду помітна неузгодженість цінової та зовнішньоторговельної політики, а тягар наслідків перекладається на споживачів, які мають сплачувати імпліцитний податок. Спостерігається неузгодженість двох механізмів підтримки товаровиробників, за якою споживачі оподатковуються більшою мірою, ніж підтримуються виробники, що говорить про існування суспільних втрат. При цьому явна підтримка споживачів в Україні не застосовується. У ті роки, коли внутрішні ціни на продукти харчування перевищували світові, додатково здійснювалися бюджетні виплати виробникам, що істотно посилювало (а не стримувало) розвиток.

Розрахунками дисертанта доведено, що результати впровадження щодо заходів державної підтримки розвитку агропродовольчого сектору як за допомогою прямих, так і за допомогою непрямих інструментів (через підтримку ринкової ціни), мають час відклику на регуляторні заходи в агропродовольчому секторі ((часовий лаг) (рис. 5, рис. 6).

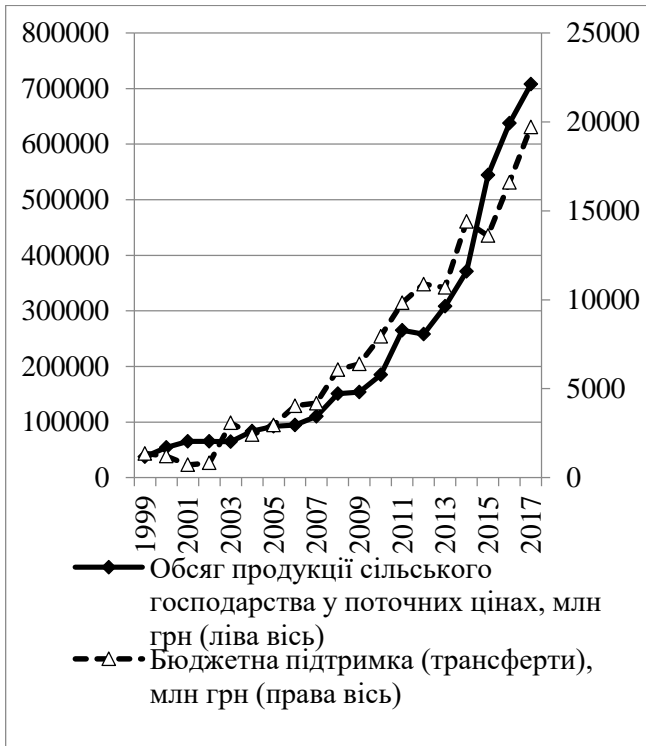

Рис.5. Динаміка прямої бюджетної підтримки на розвиток агропродовольчого сектору та обсягів виробництва продукції сільського господарства при зсуві у 4 роки

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків за даними ОЕСР

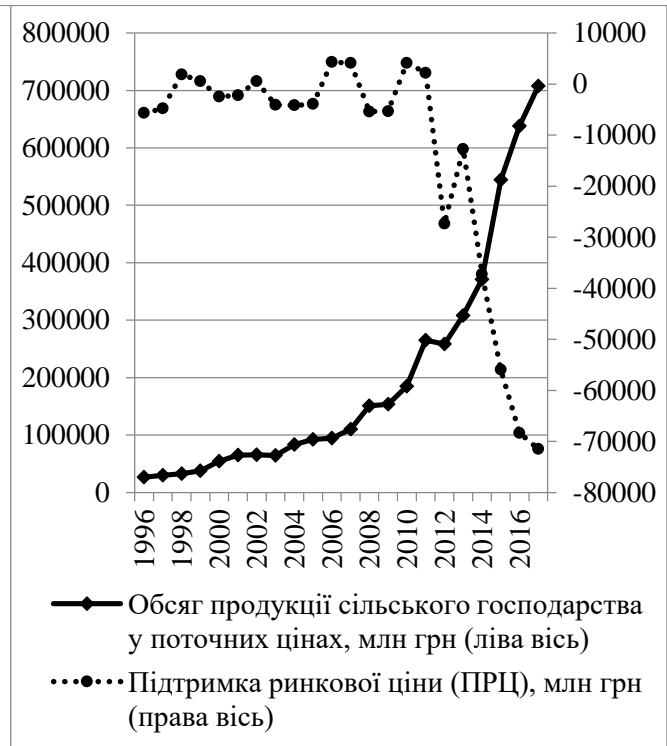

Рис.6. Динаміка непрямой державної підтримки на розвиток агропродовольчого сектору та обсягів виробництва продукції сільського господарства при зсуві у 1 рік

Встановлено тісний кореляційний зв'язок між заходами щодо державного регулювання та показниками розвитку агропродовольчого сектору економіки України з урахуванням часового лагу, який становить 4 та 1 рік для заходів щодо прямої та непрямой форми підтримки сектору відповідно.

Проведеними дослідженнями доведено, що головними вадами української аграрної політики є безсистемність, неузгодженість і відсутність стабільності. Саме це не дозволяє державі досягти бажаного ефекту в підтримці галузі, і все це пов'язане з недооцінкою впливу на економічні процеси такого ресурсу як час.

У п'ятому розділі «**Темпоральна концепція антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору**» автором обґрунтовано методологію темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору, яка базується на концепції темпорального антициклічного регулювання, розроблено методичне забезпечення темпорального антициклічного регулювання та сформовано організаційно-економічний механізм його реалізації.

Автором висунено гіпотезу про доцільність урахування темпоральної ознаки явищ, процесів та об'єктів в антициклічному регулюванні розвитку агропродовольчого сектору економіки, яка розкриває суть генезису всіх процесів у часі. Для пояснення сутності антициклічного регулювання на засадах темпоральності, автором надано визначення соціально-філософської категорії «темпоральність» як часової сутності явищ, об'єктів та процесів, породженої

динамікою їх особливого руху, на відміну від тих самих часових характеристик інших явищ, об'єктів та процесів, та її застосування по відношенню до економічного об'єкту – економічної сутності об'єкту, пов'язаної з відмінностями розвитку їх у часі, через різне сприйняття часу, що спостерігається по відношенню до інших об'єктів і вимагає диференційованого підходу при впливі на нього.

Дисертантом обґрунтовано введення в економічну теорію категорії «темпоральне антициклічне регулювання економіки», як процесу цілеспрямованого впливу державних та наддержавних органів влади на соціально-економічні процеси, обумовлені синхронізацією розвитку економічних суб'єктів між собою та із зовнішніми чинниками з метою запобігання негативним соціально-економічним наслідкам їх темпоральної збіжності з використанням селективних важелів антициклічного регулювання, спрямованих на розсинхронізацію стагнаційних циклів.

Конкретизовано цю дефініцію по відношенню до агропродовольчого сектору економіки, як процесу цілеспрямованого впливу державних та наддержавних органів влади на соціально-економічні процеси, обумовлені синхронізацією розвитку підсекторів агропродовольчого сектору між собою та із зовнішніми чинниками з метою запобігання негативним соціально-економічним наслідкам їх темпоральної збіжності з використанням селективних важелів антициклічного регулювання, спрямованих на розсинхронізацію стагнаційних циклів та недопущення стану продовольчої небезпеки.

Дисертантом визначено мету антициклічного регулювання на засадах темпоральності – зниження наслідків стагнаційних циклів через розсинхронізацію циклів розвитку підсекторів агропродовольчого сектору.

Обґрунтовано, що синхронізація циклів може надати системі як синергійного позитивного ефекту, так і призвести систему до руйнування. Розсинхронізація синхронізованих у часі циклів розвитку секторів, з метою стримування стрімкого зростання та задля запобігання глибокої кризи, передбачає вплив на темпоральність одного з об'єктів.

Автором виділено форми темпоральності та місця застосування темпоральних ознак при антициклічному регулюванні розвитку сектору: синхронність криз та циклів розвитку підсекторів агропродовольчого сектору (системна темпоральність); темпоральність об'єкту дослідження (внутрішня темпоральність); темпоральність важелів регуляторного впливу; темпоральність екстерналій з об'єктом регулювання (зовнішня темпоральність).

Дисертантом розроблено структурно-логічну схему методологічного підходу до темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору (рис. 7), яка містить концептуальний та методичний базис.

Методологія темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору		
<i>КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ БАЗИС</i>		
<i>Мета</i> темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору – зниження наслідків стагнаційних циклів через розсинхронізацію циклів розвитку підсекторів агропродовольчого сектору		
Забезпечення стійких темпів розвитку агропродовольчого сектору за рахунок розсинхронізації циклів розвитку		Забезпечення продовольчої безпеки країни
<i>Завдання</i> темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору		
<i>Завдання</i> темпорального регулювання		<i>Економічні завдання секторального рівня</i>
1. Регулювання циклів розвитку підсекторів агропродовольчого сектору з урахуванням завдань загальної економічної політики держави. 2. Нівелювання синхронізації циклів розвитку підсекторів агропродовольчого сектору у періоди криз через розробку програм розсинхронізації циклів. 3. Нівелювання когерентного резонансу в системі «агропродовольчий сектор» та демпфірування кризових екстремумів.		1. Забезпечення продовольчої безпеки 2. Сталі темпи розвитку агропродовольчого сектору
<i>Принципи</i> темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору		
<i>Темпоральні принципи:</i>		<i>Загальноекономічні принципи:</i>
1. диференціація заходів державного регулювання в залежності від фаз розвитку господарської системи; 2. синергія та інерційність ефекту; 3. темпоральність складових системи; 4. когерентність та коеволюційність циклів; 5. дифузія ефекту; 6. ймовірність подій; 7. резонансність		1. системність; 2. комплексність; 3. селективність; 4. економічна доцільність та обґрунтованість державного втручання; 5. соціальна відповідальність; 6. цілеспрямованість
<i>Концепція</i> темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору: цілеспрямований вплив на синхронність у розвитку підсекторів агропродовольчого сектору з метою дотримання стійких темпів зростання та недопущення кризових екстремумів		
<i>МЕТОДИЧНИЙ БАЗИС</i>		
<i>Механізм</i> темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору (рис. 10)		
Економічний механізм		Організаційний механізм
<i>Інструменти</i> темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору		
Грошово-кредитні інструменти	Зовнішньоекономічні інструменти	Бюджетно-податкові інструменти
Інноваційні інструменти		Соціально-психологічні інструменти
<i>Методичні положення та рекомендації</i>		
1. Рекомендації з прогнозування циклічності розвитку та визначення моменту наближення до кризи з подальшим вибором об'єкту темпорального регулювання		
2. Методичне обґрунтування обрання важелів регуляторного впливу з урахуванням темпоральних ознак (часу прояву та масштабу ефекту)		
3. Методичні рекомендації з оптимального поєднання важелів регуляторного впливу з урахуванням синергії ефекту		
4. Методичні рекомендації з визначення ефективності заходів темпорального антициклічного регулювання на показники розвитку сектору та економіки		
<i>Очікувані результати:</i> секторальний рівень: стійкі темпи розвитку агропродовольчого сектору, заплановані показники продовольчої безпеки країни; споживчий рівень: доступні ціни на продукти харчування, достатність продуктів харчування.		

Рис. 7. Структурно-логічна схема методологічного підходу до темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору (авторська розробка)

Концепція темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору побудована з урахуванням системи загальноекономічних та темпоральних принципів, серед останніх виділено такі як диференціація заходів щодо державного регулювання агропродовольчого сектору відповідно до фаз розвитку економіки; синергія та інерційність ефекту; дифузія ефекту; темпоральність складових системи; когерентність циклів; ймовірністність подій; резонансність. Для побудови цілісної системи антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору за більшістю загальноекономічних принципів виділено їх темпоральні ознаки.

Автором визначено основні етапи впровадження концепції темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору (рис. 8).

1 етап – Прогнозування циклічності розвитку підсекторів агропродовольчого сектору економіки з використанням <i>лог</i> -періодичних моделей, визначення точок біфуркації
2 етап – Планування темпів розвитку агропродовольчого сектору економіки та його підсекторів відповідно до стратегічних планів держави, визначення очікуваних відхилень від прогнозних значень, окреслення часових точок впливу держави на розвиток агропродовольчого сектору
3 етап – Встановлення синхронності у розвитку підсекторів агропродовольчого сектору, виявлення наслідків (позитивних, негативних) для всього сектору. Встановлення синхронності циклів розвитку агропродовольчого сектору з екзогенними чинниками
4 етап – Відбір підсекторів агропродовольчого сектору економіки, які мають стати об'єктом темпорального регулювання (для посилення або послаблення його впливу на інші галузі та агропродовольчий сектор загалом)
5 етап – Розробка методичного забезпечення темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору
6 етап – Розробка комплексу превентивних заходів темпорального регулювання розвитку агропродовольчого сектору залежно від фази економічного циклу для демпфірування кризових екстремумів
7 етап – Визначення економічної ефективності темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору економіки

Рис. 8. Етапи темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору (*авторська розробка*)

Для формування комплексної політики антициклічного регулювання розроблено методичне забезпечення, яке стосується алгоритму послідовності дій для досягнення визначених цілей, об'єднує методики і рекомендації, які використовуються в ході антициклічного регулювання агропродовольчого сектору (рис. 9).

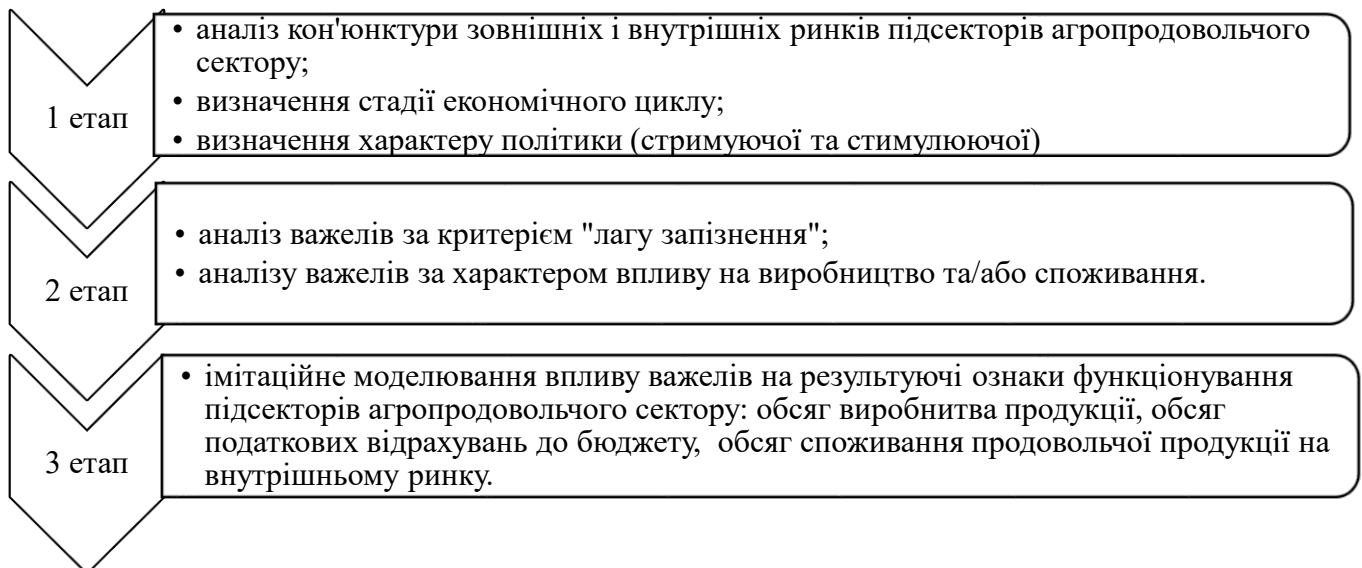

Рис. 9. Методичне забезпечення обґрунтування складових антициклічної політики для підсекторів агропродовольчого сектору (*авторська розробка*)

Автором доведено, що для отримання синергійного ефекту запропоновані селективні важелі антициклічного регулювання мають взаємодіяти. Це обґрунтовує необхідність постановки завдання обрання найкращої конфігурації цих важелів. Обґрунтовані важелі орієнтовані як на виробництво, так і на споживання, відрізняються «лагом ефекту» – часом настання позитивного результату антициклічного регулювання їх впровадження.

Дисертантом розроблено модель, яка дозволяє оцінити характер впливу селективних важелів антициклічного регулювання агропродовольчого сектору на основі умовного представлення сфери взаємодії результуючих чинників та сфери селективних важелів. Виходячи з класичного уявлення про можливий характер антициклічної політики, дисертантом побудовано матрицю стимулювання (прискорення) та матрицю стримування (гальмування). Шляхом оцінки таких параметрів як рівень взаємодії і рівень активності, з урахуванням лагу запізнення, пошукачем виявлено ефективні інструменти антициклічної політики для агропродовольчого сектору, серед яких прогресивна шкала оподаткування доходів громадян, експортна квота, ввізне мито, пільгові ставки ПДВ на базові продукти харчування, дотації виробникам, бюджетне відшкодування програм пільгового кредитування.

Дисертантом здійснено імітаційне моделювання впливу важелів антициклічної політики на результуючі показники функціонування агропродовольчого сектору. Основою стало використання інструментарію когнітивного моделювання, що реалізувалося у побудові знаково орієнтованого графу для двох систем – системи діючих важелів і системи важелів, доповнених запропонованими автором параметрами. Результатами проведеного сценарного моделювання є ілюстрація напрямів підвищення ефективності антициклічної політики, зокрема доцільності доповнення її важелів множиною, запропонованою автором. Автором розроблено організаційно-економічний механізм темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору, призначенням

якого є організація внутрішніх і зовнішніх господарських відносин агропродовольчого сектору України (рис. 10).

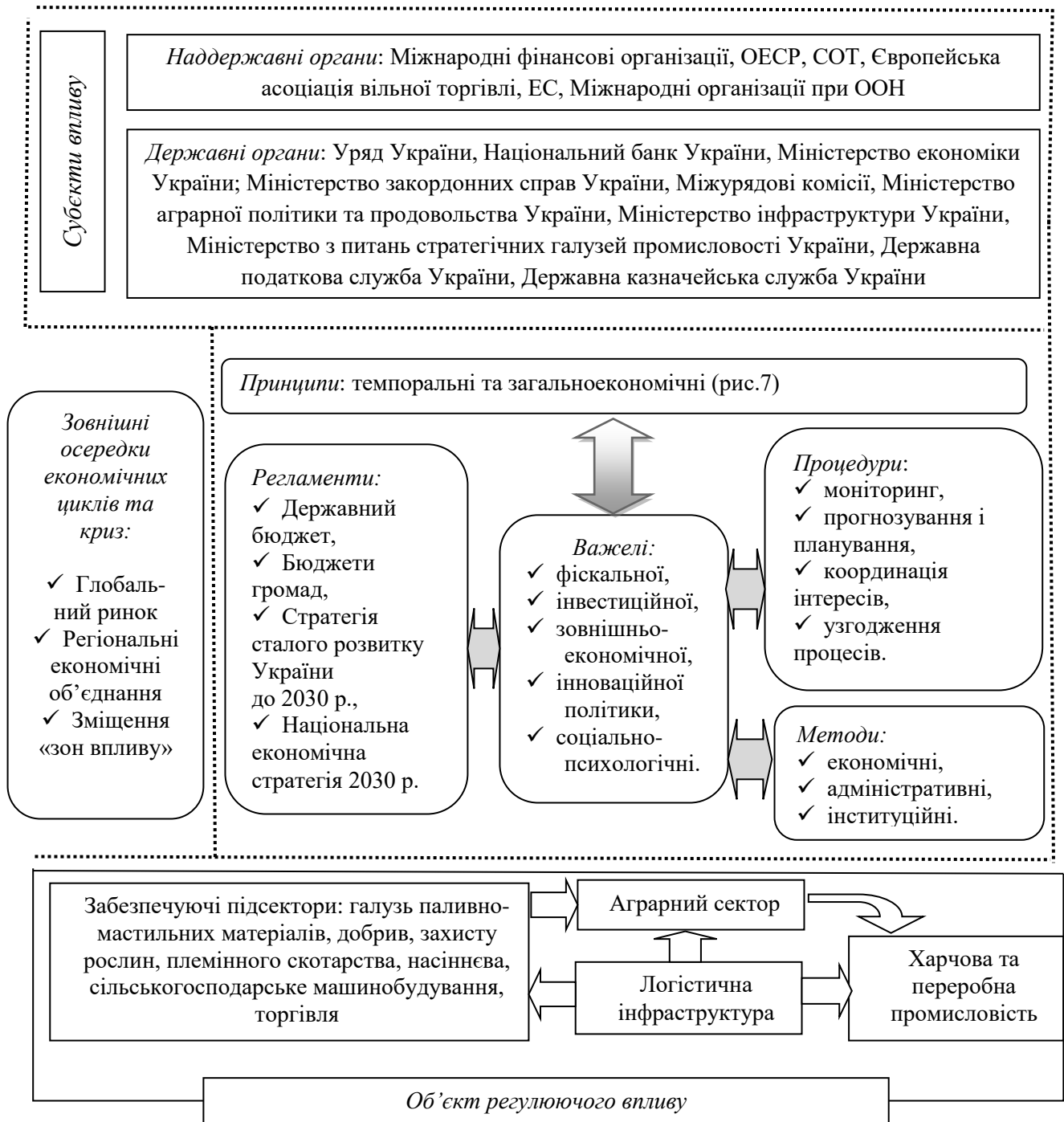

Рис. 10. Схема організаційно-економічного механізму темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору (авторська розробка)

Механізм забезпечується множиною економічних важелів превентивного характеру, які реалізується через процедури сукупністю методів з метою недопущення стагнаційних процесів, властивих економічним циклам, та створення додаткових системних резервів для згладжування можливих негативних проявів економічних циклів.

Механізм антициклічного регулювання агропродовольчого сектору є детермінованою системою методичного, організаційного, фінансового, кадрового та інформаційно-комунікаційного забезпечення.

Організаційне забезпечення антициклічного регулювання агропродовольчого сектору є зовнішнім середовищем по відношенню до об'єкта регулювання і охоплює розподіл прав та відповідальності між окремими інституціями – суб'єктами регулювання та повноваженнями різних посадовців в межах міжвідомчої координації згідно внутрішньої ієрархії. Результатом процесу декомпозиції є виділення таких рівнів системного впливу на динаміку економічних процесів на національному рівні: мезоекономічний, макроекономічний, наднаціональний. Автором доведено, що використання методичного підходу до визначення рівня компетентності персоналу в розрізі аналізу кадрового забезпечення реалізації механізму антициклічного регулювання агропродовольчого сектору доцільно ґрунтувати на основі формування кваліметричної моделі розвитку компетентності персоналу. Остання передбачає визначення якості людського капіталу в сфері вищої ланки державного менеджменту експертним шляхом. В роботі доведено, що фінансове забезпечення антициклічного регулювання передбачає множину принципів, джерел і форм фінансування суб'єктів агропродовольчого сектору. У даному випадку одним з ключових джерел ресурсів виступає Консолідований бюджет, що зумовлює включення до методичного забезпечення антициклічного регулювання методик прогнозування доходів і видатків бюджету в сукупності з визначенням індикативних параметрів розміру державної підтримки сфери агропродовольчого сектору. Інформаційно-комунікаційне забезпечення механізму антициклічного регулювання агропродовольчого сектору передбачає використання цифрових технологій, які дозволяють підвищити якість прийняття рішень регуляторного характеру в умовах великих масивів вхідної інформації.

Надана дисертантом архітектоніка механізму відображає взаємозв'язок між всіма його елементами, де центральними виступають саме важелі, які становлять осередок управлінського впливу суб'єктів на об'єкт регулювання – галузі агропродовольчого сектору. Органічне поєднання запропонованих видів забезпечення сприятиме ефективному веденню управлінської діяльності для досягнення цілей антициклічного регулювання агропродовольчого сектору України.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення важливої науково-прикладної проблеми, що полягає у розробці теоретико-методологічних засад і науково-практичних рекомендацій з антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору економіки на засадах темпоральності. Це дозволило сформулювати висновки концептуально-теоретичного, методологічного та науково-практичного характеру.

1. Дисертантом обґрунтовано доцільність поєднання державного регулювання економіки з ринковим механізмом самоорганізації через визначення темпоральної несхожості їх впливу на соціально-економічні процеси. Доведено, що певні відтворювальні процеси не можуть бути урегульовані лише за рахунок ринкового механізму, який спрямований на досягнення короткострокових цілей із швидким результатом, тоді як певні проблеми потребують тривалого та пролонгованого у часі ефекту. Доведено, що існує різна темпоральність певних економічних процесів, які потребують різних методів реагування на їх вирішення. Серед низки причин виділено як одну з важливих – неврахування часу як економічного ресурсу суспільства.

2. В ході дослідження автором систематизовано детермінанти циклічного розвитку за критеріями континуальності: просторовості та темпоральності, що надає системності та цілісності у розумінні механізму циклічного розвитку економіки. До переважно просторових детермінант автором віднесено такі: за середовищем походження (ендогенні, екзогенні); за кількістю чинників впливу (моноказуальні, поліказуальні); за ступенем урегульованості (ті, що підлягають регулюванню, ті, що не регулюються); за об'єктом впливу (вплив на сферу виробництва, вплив на сферу обігу, комбінованого впливу); за проявом дії (латентні, явні); за ступенем впливу на ринкову рівновагу (ті, що впливають на попит, ті, що впливають на пропозицію) та переважно темпоральних детермінант циклічного розвитку економіки – такі: за випадковістю походження (генетичні, випадкові); за безумовністю впливу (активні, пасивні), за спрямованістю впливу на цикл (ентропічні, синергетичні, синкретичні); за часом прояву впливу (випереджуючого, миттєвого та запізненого прояву); за спрямованістю впливу на розвиток системи (ті, що впливають на статику, ті, що впливають на динаміку, ті, що впливають на генетику).

3. Автором узагальнено та систематизовано наукові погляди, концептуальні підходи до циклічності в агровиробництві. Доведено, що цикли агровиробництва мають взаємозв'язок з промисловими циклами та впливають на загальноекономічний цикл. Аграрні цикли, промислові цикли та загальноекономічний цикли мають відмінну природу походження, яка обумовлюється специфікою чинників, що впливають на циклічність розвитку. Регуляторний вплив на часові характеристики (тривалість, амплітуда, швидкість зміни тощо) аграрного чи промислового циклу можуть змінити часові характеристики загальноекономічного циклу. Це дозволило висунути ідею щодо темпорального антициклічного регулювання економіки в цілому та її структурних складових.

4. Дослідження показало, що у сучасних умовах економічної нестабільності змінюються підходи до застосування важелів антициклічного регулювання, зростає їх спрямованість на секторальне регулювання, тобто місця прояву осередків кризи. Класичні інструменти антициклічного регулювання національної економіки розглядаються як такі, що застосовуються по відношенню до стимулювання сукупного попиту та – для підтримки сукупної пропозиції. Всі вони можуть використовуватися на різних стадіях економічного циклу. Автором доведено, що

для впливу на показники розвитку економіки та агропродовольчого сектору зокрема, достатньо регуляторного впливу на один об'єкт, який є осередком кризи. Зазначено, що особливої уваги набувають соціально-психологічні інструменти, які передбачають вплив на поведінку суб'єктів: підприємців і населення, та є ефективним важелем антициклічного регулювання.

5. Автором запропоновано систему важелів селективного антициклічного регулювання галузевого спрямування, яка відрізняється визначенням конкретних інструментів фіскальної, інвестиційної, зовнішньоекономічної, інноваційної політики та соціально-психологічних, деталізованих за підсекторами агропродовольчого сектору, розподілених за підприємницьким сектором і населенням, об'єднання яких в рамках антициклічної галузевої політики дозволяє отримувати синергійний ефект та забезпечувати досягнення цілей превентивного антициклічного регулювання, враховуючи часовий лаг позитивного ефекту дії важелів. До класичних елементів впливу на виробничу сферу (фіскальної, інвестиційної, зовнішньоекономічної, інноваційної політики) автором запропоновано додати соціально-психологічний вплив на основі дорадчо-консультативної допомоги. Опосередковано мотивація виробництва в агропродовольчому секторі включає інструменти розширення внутрішнього та зовнішнього споживчих ринків. При цьому, в сфері повноважень національних інституцій державного регулювання доцільно використовувати такі важелі як прогресивна шкала оподаткування доходів громадян, використання пільгових ставок ПДВ на базові продукти харчування, популяризація ОВДП серед населення, дотації на споживання населення.

6. У дослідженні було застосовано *LPPL*-модель прогнозування фінансової кризи на фондовому ринку для прогнозування часу настання кризи в підсекторах агропродовольчого сектору України, що дозволило встановити швидкість наближення до кризи, кризовий час, амплітуду та циклічну частоту. Використання *LPPL*-моделей для прогнозування глобальних криз надає можливість підібрати модель, яка відображає тенденцію розвитку системи з встановленням моменту її краху; заздалегідь визначити критичний стан системи, пов'язаний переважно з ендогенними чинниками; встановити темп зростання показників системи; визначити амплітуду та періодичність коливань показників системи. Визначення періодів наближення до кризи, встановлення резонансу у розвитку окремих секторів надає чіткі сигнали про реальні моменти часу впливу через державні заходи на розвиток як окремих секторів, так і економіки в цілому. Ці дані надають можливість своєчасно переключати важелі впливу з одного сектору на інший, а також приймати рішення щодо посилення або послаблення державного регулювання в певні періоди розвитку економіки.

7. Здійснено оцінку ефективності застосування заходів щодо державного регулювання та підтримки розвитку агропродовольчого сектору за методикою ОЕСР. Емпірично доведено, що два механізми підтримки (непрямий через ринкову ціну та прямий через бюджетні виплати) не узгоджені між собою. Визначена темпоральна реакція (часовий лаг) агропродовольчого сектору на заходи державного регулювання та підтримки розвитку: заходи щодо прямого державного

регулювання (бюджетна підтримка) розвитку агропродовольчого сектору мають відклик через 4 роки, а заходи щодо непрямого державного регулювання розвитку агропродовольчого сектору мають майже миттєвий відклик – протягом 1 року.

8. В ході емпіричного дослідження показників розвитку агропродовольчого сектору дисертантом були встановлені такі закономірності: 1) забезпечення продуктами харчування за більшістю груп продуктів протягом всього періоду незалежності України не відповідає раціональним нормам споживання (виняток: картопля, овочі та баштанні продукти); 2) існує висока кореляція між недоспоживанням продуктів харчування та різким підвищенням цін на них; 3) роль агропродовольчого сектору в економіці України щороку зростає (у деякі періоди виходить на перше місце по відношенню до інших секторів); 4) в кризові періоди для розвитку України агропродовольчий сектор демонструє сповільнене зростання або зниження темпів розвитку значно меншими темпами, ніж інші сектори; 5) встановлена синхронізована криза у 2017 році у молокопереробній та тютюновій промисловості агропродовольчого сектору; 6) встановлена тенденція асинхронного розвитку молокопереробної галузі з іншими галузями сільського господарства; 7) найбільша синхронізація розвитку галузей агропродовольчого сектору відбувається кожні 6 років.

9. Дослідження заходів щодо прямого державного регулювання та підтримки розвитку, які застосовувалися у весь період незалежності України показали, що 1) змінювалося спрямування бюджетних коштів на підтримку агропродовольчого сектору; 2) ефективність більшості державних програм підтримки розвитку галузей агропродовольчого сектору дуже низька, характеризується незавершеністю їх реалізації, недосягненням очікуваних результатів, безконтрольністю використання бюджетних коштів; 3) заходи щодо прямої бюджетної підтримки мають високу схильність до ризиків, пов'язаних із зовнішнім економічним середовищем (вимогами міжнародних організацій торгівля тощо).

10. В процесі дослідження генезису наукових поглядів, класичних підходів щодо застосування антициклічних регуляторних заходів, ефективності антициклічних програм урядів різних країн автором доведено, що існує об'єктивна необхідність введення в економічну теорію та регуляторну практику категорії «темпоральне антициклічне регулювання економіки», як процесу цілеспрямованого впливу державних та наддержавних органів влади на соціально-економічні процеси, обумовлені синхронізацією розвитку економічних суб'єктів між собою та із зовнішніми чинниками з метою запобігання негативним соціально-економічним наслідкам їх темпоральної збіжності з використанням селективних важелів антициклічного регулювання, спрямованих на розсинхронізацію стагнаційних циклів. Дисертантом обґрунтовано використання наданої дефініції по відношенню до агропродовольчого сектору економіки, у зв'язку з тим, що агропродовольчий сектор є складною системою взаємопов'язаних підсекторів, які мають відмінні риси розвитку, які слід враховувати при розробці загальної антициклічної програми. Автором темпоральне антициклічне регулювання розвитку агропродовольчого сектору визначено як процес цілеспрямованого впливу державних та наддержавних органів влади на соціально-економічні процеси, обумовлені синхронізацією

розвитку підсекторів агропродовольчого сектору між собою та із зовнішніми чинниками з метою запобігання негативним соціально-економічним наслідкам їх темпоральної збіжності з використанням селективних важелів антициклічного регулювання, спрямованих на розсинхронізацію стагнаційних циклів та недопущення стану продовольчої небезпеки.

11. Дисертантом обґрунтовано методологічний підхід до формування концепції темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору з концептуальним та методичним базисами, який містить заснований на врахуванні впливу різних форм прояву темпоральних ознак явищ, процесів та об'єктів в антициклічному регулюванні розвитку агропродовольчого сектору та гіпотези про вплив темпоральних ознак на ефективність антициклічного регулювання економіки загалом та агропродовольчого сектору зокрема, через механізм впливу на синхронність розвитку підсекторів агропродовольчого сектору у висхідній та східній фазах циклу розвитку відповідно до завдань загальної антициклічної політики з урахуванням особливих відмінностей розвитку підсекторів агропродовольчого сектору.

12. Дисертантом доведено, що нова концепція антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору повинна дотримуватися не лише загальноприйнятих принципів, а й тих, що враховують темпоральну сутність явищ, процесів та об'єктів. Автором розроблено концепцію темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору на основі введення темпоральних принципів, таких як: 1) диференціація заходів щодо державного регулювання агропродовольчого сектору відповідно до фаз розвитку економіки; 2) синергія та інерційність ефекту; 3) дифузія ефекту; 4) темпоральність складових системи; 5) когерентність циклів; 6) ймовірність подій; 7) резонансність; з виділенням основних завдань темпорального антициклічного регулювання, серед яких: регулювання синхронності циклів розвитку підсекторів агропродовольчого сектору з урахуванням завдань загальної економічної політики держави; нівелювання негативних наслідків синхронізації циклів розвитку підсекторів агропродовольчого сектору у періоди криз через розробку пакету антициклічних програм; нівелювання когерентного резонансу в системі «агропродовольчий сектор» та демпфірування кризових екстремумів, виконання яких забезпечить стійкі темпи розвитку агропродовольчого сектору та продовольчу безпеку країни.

13. В процесі дослідження автором сформовано припущення з приводу існування темпоральних відмінностей у розвитку явищ, процесів та об'єктів та темпоральних ознак важелів антициклічного регулювання, на основі яких дисертантом верифіковано гіпотезу про необхідність їх урахування в антициклічному регулюванні розвитку агропродовольчого сектору економіки. Автором доведено, що прояв темпоральних ознак через дифузію, інерцію, синергію, резонанс та інші характеристики часу надають стійкості механізму антициклічного регулювання економіки та розвитку агропродовольчого сектору.

14. Визначені автором тенденції розвитку агропродовольчого сектору, виявлені вади державної антициклічної регуляторної політики стали маркерами

прояву темпоральності явищ, процесів та об'єктів та надали підґрунтя для розробки методичного забезпечення темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору, яке містить рекомендації та положення з прогнозування синхронності циклів та криз в підсекторах з підходом до вибору об'єкту темпорального регулювання; обґрунтування складових антициклічної політики для підсекторів агропродовольчого сектору із множини фіскальних, інвестиційних, зовнішньоекономічних і соціально-психологічних на основі аналізу кон'юнктури зовнішніх і внутрішніх ринків, встановлення стадії економічного циклу, визначення характеру політики, аналізу важелів за критерієм «лагу запізнення» та за характером впливу на виробництва та (або) споживання; визначення впливу важелів на результуючі ознаки розвитку агропродовольчого сектору з використанням апарату імітаційного моделювання, що дозволяє забезпечити системність розвитку всього агропродовольчого сектору та значно згладити його сезонні та циклічні коливання.

15. З метою ефективної реалізації запропонованих заходів щодо темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору автором розроблено організаційно-економічний механізм темпорального антициклічного регулювання, призначенням якого є організація внутрішніх і зовнішніх господарських відносин агропродовольчого сектору України, який реалізується за допомогою множини економічних важелів превентивного характеру через множину процедур, з цільовим орієнтиром щодо недопущення стагнаційних процесів, властивих економічним циклам, та створення додаткових системних резервів для згладжування можливих негативних проявів економічних циклів.

16. У результаті проведеного сценарного моделювання дисертантом було доведено необхідність формування антициклічної політики для агропродовольчого сектору: розширення тарифного і нетарифного регулювання для конкретних товарів, впровадження прогресивної шкали оподаткування доходів населення для посилення ефекту споживання верств із середнім та низьким рівнем доходів, продовження політики бюджетного відшкодування програм пільгового кредитування, запровадження прискореної амортизації для підприємств аграрного і агропромислового виробництва, введення дотацій споживання у формі продовольчих карток, реалізація програми підтримки аграрних бірж у поєднанні із дорадчо-консультативною допомогою для активного використання сільськогосподарськими виробниками деривативів, що дозволить згладжувати сезонні коливання аграрного виробництва в рамках антициклічної політики. Важливо зауважити, що в найближчі 5-7 років необхідно змістити пріоритет державної підтримки з аграрного сектору на продовольчий та логістичну інфраструктуру.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИЙ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, розділи в монографіях:

1. Кулаковська Т.А. Державне антициклічне регулювання розвитку агропродовольчого сектору України: теорія, методологія, практика: монографія. Одеса: Астропринт, 2019. 392 с. (22,79 друк. арк.).
2. Кулаковська Т.А. Державне регулювання розвитку агропродовольчого сектору як чинник підвищення глобальної конкурентоспроможності країни. *Зовнішньоекономічна діяльність України в системі глобальних конкурентних відносин: агропродовольчий аспект*: монографія / за ред. О.І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2018. С.165-195. (1,98 друк. арк.).
3. Кулаковська Т.А. Економіка як наука: суть, поняття та генезис. *Соціальна, поведінкова, адаптивна економіка: теорія та практика*: монографія / за ред. О.І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2016. С.130-139. (0,45 друк. арк.).
4. Кулаковська Т.А. Вплив регуляторних заходів на розвиток агропродовольчої сфери України. *Соціо-еколого-економічний розвиток агропродовольчої сфери України в сучасних умовах: проблеми та шляхи їх розв'язання*: монографія / за ред. О.І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2015. С. 420-439. (0,58 друк. арк.).
5. Кулаковська Т.А. Аналіз державних заходів підтримки розвитку аграрного сектору України та оцінка їх ефективності. *Проблеми та напрями удосконалення бухгалтерського обліку, аудиту і аналізу аграрних підприємств України*: монографія / за ред. О.Б. Звягінцевої. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2014. С. 266-282. (0,72 друк. арк.).
6. Кулаковська Т.А., Коєва Ж.В. Вплив інноваційних процесів на сталий розвиток та безпеку країни. *Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів*: монографія / за ред. О.І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2012. С. 144-154. (0,52 друк. арк., особистий внесок – проведено теоретичне обґрунтування зв'язку між інноваційними процесами та сталим розвитком країни, 0,5 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях і виданнях, внесених до наукометричних баз даних:

7. Кулаковська Т.А. Методичне забезпечення механізму антициклічного регулювання агропромислового виробництва. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. Вип. 6. С. 236-240. *Index Copernicus, Google Scholar* (0,68 друк. арк.).
8. Кулаковська Т.А. Обґрунтування селективних важелів антициклічного регулювання галузей агропромислового комплексу. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2020. Вип. 4. С. 24-30. *Index Copernicus International* (0,75 друк. арк.).
9. Кулаковська Т.А. Механізм селективного антициклічного регулювання агропромислового комплексу. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Вип. 01. С. 406-414. *Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index, CiteFactor, InfoBase* (0,86 друк. арк.).
10. Kulakovska T. Synchronization of cycles and crises in the agro-food sectors of Ukraine. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 56. С.40-49. Входить до

наукометричних баз реферування та індексування: *Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List*. (0,9 друк. арк.).

11. Кулаковська Т.А., Маркевич Л.С. Диверсифікація виробництва як метод виходу з кризових становищ підприємств виноробної галузі. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 58-2. С. 12-17. DOI: <https://doi.org/0.32843/bses.58-22> Входить до наукометричних баз реферування та індексування: *Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List*. (0,52 друк. арк., особистий внесок – узагальнено шляхи виходу виноробних підприємств з кризового стану, 0,42 друк. арк.).

12. Кулаковська Т.А. Циклічність агровиробництва: причини виникнення, фактори впливу та зв'язок з економічним циклом. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 51. С. 9-14. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: *Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List*. (0,68 друк. арк.).

13. Кулаковська Т.А. Циклічність як форма розвитку економіки: концептуальні погляди та сучасні особливості циклів. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 38(1). С. 11-15. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: *Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List*. (0,56 друк. арк.).

14. Кулаковська Т.А. Генезис економічних поглядів на доцільність втручання держави у розвиток економіки. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 1(69). С. 100-107. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: *НБУ ім. В.І. Вернадського, Index Copernicus, Google Scholar, CiteFactor, OAJSE, Eurasian Scientific Journal Index*. (0,73 друк. арк.).

15. Кулаковська Т.А., Дерменжі Д.Ф. Податкове законодавство України та його вплив на економіку країни. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 17. С. 27-31. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: *Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List*. (0,37 друк. арк., особистий внесок – узагальнено чинники фіскального впливу на економіку країни, 0,17 друк. арк.).

16. Кулаковська Т.А., Щурова А.П. Аналіз ринку кондитерських виробів в Україні: проблеми і перспективи розвитку. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 15. С. 96-98. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: *Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List*. (0,25 друк. арк., особистий внесок – проведено аналіз впливу зовнішнього середовища на ефективність роботи кондитерських підприємств, 0,23 друк. арк.).

17. Кулаковська Т.А., Цапенко Ю.О. Удосконалення методики визначення рівня виробничого потенціалу підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 13. Ч.2. С. 103-107. Входить до наукометричних баз реферування та індексування: *Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List*. (0,37 друк. арк., особистий внесок – розроблено методику визначення рівня виробничого потенціалу підприємств харчової промисловості, 0,35 друк. арк.).

18. Кулаковская Т.А., Мартыновский В.С., Фарзетдинов Д.Ф. Проблемы налоговой системы Украины. *Економіка харчової промисловості*. 2016. Т. 8. Вип. 3. С. 24-28. (0,5 друк. арк., особистий внесок – узагальнено проблеми в системі оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності України, 0,3 друк. арк.).

19. Кулаковская Т.А., Дерменжи Д.Ф. Сущность украинского предпринимательства, его место в мире и перспективы развития. *Економіка харчової промисловості*. 2015. Вип. 3(27). С. 3-7. (0,27 друк. арк., особистий внесок – визначено місце українського підприємництва у світовій економіці, 0,13 друк. арк.).

20. Кулаковская Т.А., Петков А.И. Уровень теневой экономики в Украине и пути борьбы с ней. *Економіка харчової промисловості*. 2015. Вип. 2(26). С. 8-12. (0,2 друк. арк., особистий внесок – визначено шляхи боротьби з мінізацією економіки України, 0,1 друк. арк.).

21. Кулаковська Т.А., Колесник Е.В. Огляд ринку комбікормової промисловості України. *Економіка харчової промисловості*. 2015. Вип. 2(26). С. 25-30. (0,23 друк. арк., особистий внесок – оцінено вплив чинників зовнішнього середовища на розвиток підприємств комбікормової промисловості, 0,2 друк. арк.).

22. Кулаковська Т.А. Методичні підходи до аналізу та прогнозування кризового стану підприємств. *Економіка харчової промисловості*. 2014. Вип. 3(23). С. 12-17. (0,4 друк. арк.).

23. Кулаковська Т.А. Фінансово-кредитні механізми державної підтримки розвитку АПК (аграрного сектору). *Інноваційна економіка*. 2013. №52. С.103-112 (0,56 друк. арк.).

24. Кулаковська Т.А. Державні важелі впливу на сталий розвиток суспільства. *Економіка і регіон. Науковий вісник Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка*. 2013. Вип. 5(42). С. 50-57. (0,7 друк. арк.).

25. Кулаковская Т.А., Васильева А.Н. Структурные трансформации в экономике комбикормовой промышленности Украины. *Економіка харчової промисловості*. 2013. Вип. 3(19). С. 17-21. (0,29 друк. арк., особистий внесок – проведено аналіз трансформаційних змін в економіці комбікормової промисловості, 0,25 друк. арк.).

26. Кулаковская Т.А. Государственная поддержка развития зернопродуктового подкомплекса Украины. *Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал*. 2013. Вип. 7(45). С. 27-31. (0,51 друк. арк.).

27. Кулаковська Т.А. Роль державного регулювання у подоланні протиріч між темпами зростання економіки України та розвинутих країн. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2012. Вип. 5-1. С. 148-157. (0,8 друк. арк.).

28. Кулаковська Т.А., Васильєва А.М. Проблеми виходу на зовнішній ринок виноробної продукції України та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник. Всеукраїнська асоціація молодих науковців*. 2012. Вип. 20(172). С. 36-42. (0,27 друк. арк., особистий внесок – визначено стратегічні завдання влади щодо виходу виноробних підприємств на зовнішній ринок, 0,25 друк. арк.).

29. Кулаковська Т.А., Васильєва А.М. Оцінка конкурентоспроможності підприємств виноробної галузі України. *Науковий вісник. Всеукраїнська асоціація молодих науковців*. 2012. Вип. 15(167). С. 157-163. (0,27 друк. арк., особистий внесок – проведено порівняльний аналіз методичних підходів оцінки конкурентоспроможності підприємств виноробної галузі, 0,25 друк. арк.).

30. Кулаковська Т.А., Мартиновський В.С. Оцінка інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання (методичний аспект). *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2010. Вип. 263. Т. III. С. 734-742. (0,36 друк. арк., особистий внесок – розроблено методичку оцінки інвестиційної привабливості підприємств харчової промисловості, 0,32 друк. арк.).

31. Кулаковська Т.А., Купринюк А.О. Сучасний стан ринку страхових послуг України та його інтеграція у світову систему. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2010. Вип. 260. Т. IV. С. 943-948. (0,23 друк. арк., особистий внесок – узагальнено проблеми розвитку ринку страхових послуг в Україні, 0,2 друк. арк.).

32. Кулаковская Т.А., Бешлеул И.В. Основные проблемы и задачи современной кредитно-банковской системы Украины. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2009. Вип. 259. Т. IV. С. 875-879. (0,23 друк. арк., особистий внесок – проведено аналіз ефективності роботи кредитно-банківської системи України з позиції відповідності поставлених завдань існуючим проблемам, 0,2 друк. арк.).

33. Кулаковська Т.А., Завгородня І.В. Аналіз стану цукрової промисловості України. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2009. Вип. 258. Т. IV. С. 956-961. (0,23 друк. арк., особистий внесок – проведено аналіз та визначено перспективи розвитку цукрової промисловості України, 0,2 друк. арк.).

34. Кулаковская Т.А., Чехович С.И. Последствия для сельского хозяйства вступления Украины в ВТО. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2009. Вип. 257. Т. VII. С. 1837-1841. (0,27 друк. арк., особистий внесок – систематизовані наслідки для сільського господарства вступу України у СОТ, 0,25 друк. арк.).

35. Кулаковская Т.А., Голубенко О.Ю. Инновационный потенциал как основа эффективного развития предприятия. 2009. Вип. 256. Т. VIII. С. 1853-1857. (0,23 друк. арк., особистий внесок – проведено аналіз категорії «інноваційний потенціал», 0,2 друк. арк.).

36. Кулаковская Т.А., Васильева А.Н. Мировой экономической кризис: особенности и причины возникновения. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2009. Вип. 252. Т. IV. С. 1067-1072. (0,23 друк. арк., особистий внесок – визначено та узагальнено головні причини світової кризи, 0,2 друк. арк.).

Статті у наукових періодичних виданнях і виданнях, внесених до наукометричних баз даних інших держав:

37. Kulakovska T. (2020). Agrarian policy of Ukraine, EU countries, Canada and Russia: comparative analysis, problems and perspective directions. *Global Academics. International Journal of Advance Researches (USA)*. Vol. 4(10). Pp. 60-69. DOI: <https://www.i-journal.org/upload/10.pdf> (стаття у іноземному виданні, США) (0,56 друк. арк.).

38. Kulakovska T. (2020). The temporal concept of state countercyclical regulation of the economy (on the example of the agri-food sector). *Global Academics. International Journal of Advance Researches (USA)*. Vol. 3(9). Pp. 99-109. DOI: <https://www.i-journal.org/upload/9.pdf> (стаття у іноземному виданні, США) (0,61 друк. арк.).

39. Kulakovska T. (2019). Subsiding of agriculture of Ukraine: main directions, problems and prospects. *Problems of Agricultural Economics*. 361(4). Pp. 144-153. DOI: <https://doi.org/10.30858/zer/113591> (стаття у іноземному виданні, Польща) (0,45 друк. арк.).

40. Кулаковська Т.А. (2016). Розробка концептуальних засад державного регулювання збалансованого та стійкого розвитку агропродовольчого сектора. *Технологический аудит и резервы производства*. № 2/65 (28). С. 56-59. (фахове міжнародне видання, м. Харків). DOI: <http://dx.doi.org/10.15587/2312-8372.2016.66309> (0,58 друк. арк.).

41. Кулаковська Т.А. (2015). Дослідження узгодженості та системності запровадження регуляторних заходів в аграрній сфері України. *Scientific Journal «Science Rise»*. Volume 8/1(13). August 2015. С. 58-66. (міжнародне видання). DOI: <http://dx.doi.org/10.15587/2313-8416.2015.48399> (0,69 друк. арк.).

42. Кулаковська Т.А. (2015). Дослідження динаміки та структури заходів бюджетної підтримки агропромислового виробництва в Україні. *Технологический аудит и резервы производства*. № 4/5 (24). С. 58-62. (фахове міжнародне видання, м. Харків). DOI: <http://dx.doi.org/10.15587/2312-8372.2015.47523> (0,65 друк. арк.).

43. Kulakovska T. (2015). Government Policy to Support the Agricultural Sector of Ukraine: Dynamics, Problems and Structural Transformation. *International Journal of Economics and Society*. DOI: <http://ijournals.org/index.php/curent-issue/15-archive/volume-2015/issue-2> (стаття у іноземному електр. виданні, США) (0,53 друк. арк.).

Статті в інших виданнях:

44. Кулаковская Т.А. Анализ украинского рынка кормов для домашних животных: состояние и проблемы развития. *Зернові продукти і комбікорми*. 2012. Вип. 3 (47). С. 36-38. (0,27 друк. арк.).

45. Кулаковська Т.А., Шекера С.С. Аналіз українського ринку біологічного палива з відходів сільськогосподарських і промислових підприємств. *Зернові продукти і комбікорми*. 2012. Вип. 1 (45). С. 5-7. (0,27 друк. арк., особистий внесок – розраховані економічні показники розвитку ринку біологічного палива України, 0,14 друк. арк.).

46. Кулаковская Т.А., Головаченко Т.А. Обзор и анализ мирового и украинского рынков кормов для домашних животных. *Прикладний менеджмент та інвестиції*. 2012. Вип. 2. С. 217-221. (0,23 друк. арк., особистий внесок – проведено порівняльний аналіз тенденцій розвитку світового та українського ринку кормів для домашніх тварин, 0,2 друк. арк.).

47. Кулаковська Т.А., Єгоров Б.В., Турпурова Т.М. Аналіз економічних умов і технологічних основ виробництва комбікормової продукції в країнах північної Африки. *Зернові продукти і комбікорми*. 2011. Вип. 4 (44). С. 42-44. (0,2 друк. арк., особистий внесок – проведено обґрунтування впровадження технологій виробництва кондитерської продукції в країнах північної Африки, 0,06 друк. арк.).

Тези доповідей у матеріалах наукових конференцій:

48. Кулаковська Т.А. Методологія оцінки рівня продовольчої безпеки країни. *Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 жовтня 2020 р.)*. Одеса (електрон. збірник): ОНАХТ. С. 140-143. (0,17 др. арк.)

49. Кулаковська Т.А. Оцінка продовольчої безпеки: теоретико-методологічний підхід. *Матеріали стажування «Innovative educational technologies: European experience and its application in training in economics and management» (Riga, Latvia. July 20 – August 07, 2020)*. Рига, 2020. С. 81-84. (0,18 друк. арк.)

50. Кулаковська Т.А. Генезис поглядів на циклічність агровиробництва. Регулювання економічного розвитку в умовах системного глобального виклику 2020 року: уроки для України. *Матеріали наукового семінару кафедри ЕП ОНАХТ (м. Одеса, 29 квітня 2020 р.)*. Одеса (електр. збірник), 2020. С. 17-23. (0,35 друк. арк.).

51. Кулаковська Т.А. Підходи до прогнозування циклічності розвитку економіки. *Матеріали 80 наукової конференції науково-педагогічного складу ОНАХТ (м. Одеса, 14-17 квітня 2020 р.)*. Одеса (електр. збірник), 2020. С. 321-322. (0,13 друк. арк.).

52. Кулаковська Т.А. Концептуальний підхід до державного регулювання розвитку економіки (секторів економіки). *Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15-16 жовтня 2019 р.)*. Одеса, 2019. С. 68-70. (0,12 друк. арк.).

53. Кулаковська Т.А. Модель синергетичного ефекту від збалансованого державного регулювання розвитком економіки (на прикладі агропродовольчого сектору). *Матеріали 79 наукової конференції науково-педагогічного складу ОНАХТ (м. Одеса, 16-19 квітня 2019 р.)*. Одеса (електр. збірник), 2019. С. 317-319. (0,19 друк. арк.).

54. Кулаковська Т.А. Державні регуляторні заходи в агропродовольчій сфері як конкурентна складова країни. *Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 11-13 жовтня 2018 р.)*. Одеса, 2018. С. 35-37. (0,33 друк. арк.).

55. Кулаковська Т.А. Концептуальний підхід до управління сталим розвитком агропродовольчої сфери. *Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 12-13 жовтня 2017 р.)*. Одеса, 2017. С. 166-168. (0,14 друк. арк.).

56. Кулаковська Т.А. Модель державного регулювання збалансованого та сталого розвитку агропродовольчої сфери України. *Матеріали 77 наукової конференції викладачів ОНАХТ (м. Одеса, 18-21 квітня 2017 р.)*. Одеса (електр. збірник). Одеса, 2017. С. 313-314. (0,12 друк. арк.).

57. Кулаковська Т.А. Системний підхід до регулювання сталого та збалансованого розвитку агропродовольчої сфери України. *Адаптивні стратегії розвитку підприємств харчової промисловості в умовах мінливого світу: матеріали наук. симпозіуму з міжнар. участю (м. Одеса, 19 травня 2017 р.)*. Одеса, 2017. С. 47-52. (0,25 друк. арк.).

58. Кулаковська Т.А. Концепція державного регулювання збалансованого та стійкого розвитку агропродовольчих ринків. *Матеріали 76 наукової конференції науково-педагогічного складу академії (м. Одеса, 18-22 квітня 2016 р.)*. Одеса (електр. збірник), 2016. С. 255-257. (0,15 друк. арк.).

59. Кулаковська Т.А. Соціально-економічні наслідки відміни державного цінового регулювання на продукти харчування. *Руралістичні засади збалансованого розвитку агропродовольчої сфери України: матеріали наукового колоквиуму за міжнародною участю кафедри економіки промисловості ОНАХТ (м. Одеса, 6 жовтня 2016 р.)*. Одеса, 2016. С. 15-18. (0,4 друк. арк.).

60. Кулаковська Т.А. Відміна державного регулювання цін на продукти харчування: прогнози для бізнесу та наслідки для населення. *Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 5-8 жовтня 2016 р.)*. Одеса, 2016. С. 25-27. (0,42 друк. арк.).

61. Кулаковська Т.А. Концептуальні засади державного регулювання розвитку агропродовольчого сектора України. *Перспективи розвитку національної економіки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 12-13 лютого 2016 р.)*. Запоріжжя, 2016. Ч. 1. С. 52-54. (0,15 друк. арк.).

62. Кулаковська Т.А. Регулювання на ринках агропродовольчої продукції. *Проблеми сталого розвитку агропродовольчої сфери в сучасних умовах та шляхи їх*

розв'язання: матеріали міжнародного наукового семінару (м. Одеса, 8 жовтня 2015 р.). Одеса, 2015. 31-35 с. (0,27 друк. арк.).

63. Кулаковська Т.А. Субсидування галузей тваринництва та рослинництва: стан, тенденції та перспективи розвитку. *Prospects of world science: materials of the XI International scientific and practical conference (July 30 – August 7, 2015)*. 2015. Volume 2. Рр. С. 74-78. DOI.ORG/10.17686/rusnauka_2015_199650 (0,3 друк. арк.).

64. Кулаковська Т.А. Аналіз заходів підтримки сільгоспвиробників України. *Реформування економіки держави та регіонів: технологічні та економічні аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19-20 червня 2015 р.)*. Київ, 2015. Ч. I. С. 33-36. (0,16 друк. арк.).

65. Кулаковська Т.А. Сучасні підходи до оцінки ефективності заходів державної підтримки агропродовольчого сектору. *Актуальні питання економічних наук: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 12-13 червня 2015 р.)*. Запоріжжя, 2015. Ч. 1. С. 44-46. (0,15 друк. арк.).

66. Кулаковська Т.А. Ефективність бюджетно-податкових інструментів регулювання розвитку аграрного сектору економіки України в умовах економічної нестабільності. *Тенденції розвитку аграрного сектору економіки України в умовах соціально-економічної та політичної нестабільності: матеріали наукового колоквиуму (м. Одеса, 15 травня 2015 р.)*. Одеса, 2015. С.159-169. (0,42 друк. арк.).

67. Кулаковська Т.А. Оцінка ефективності заходів державної підтримки розвитку аграрного сектору економіки України. *Матеріали 75 наукової конференції викладачів ОНАХТ (м. Одеса, 20-24 квітня 2015 р.)*. Одеса (електр. видання), 2015. С. 240-242. (0,13 друк. арк.).

68. Кулаковська Т.А. Державна підтримка розвитку аграрного сектору України як чинник забезпечення продовольчої безпеки країни. *Продовольча безпека: світові тенденції та національні особливості: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 60-річчю кафедри економіки промисловості ОНАХТ (м. Одеса, 25 вересня 2014 р.)*. Одеса, 2014. С. 112-115. (0,18 друк. арк.).

69. Кулаковська Т.А. Конкуренція на ринку комбікормів України. *Економічні та управлінські аспекти розвитку підприємств харчової промисловості: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 2-4 жовтня 2013 р.)*. Одеса, 2013. С. 46-48. (0,12 друк. арк.).

70. Кулаковська Т.А. Роль державного регулювання у подоланні протиріч між темпами зростання економіки України та розвинутих країн. *Глобальні дисбаланси: світова та українська економіки: матеріали XVI Міжнародної наукової конференції (м. Белек, Туреччина, 19-26 вересня 2012 р.)*. Белек, Туреччина, 2012. С. 148-157. (0,8 друк. арк.).

71. Кулаковська Т.А. Проблеми розвитку сировинної бази комбікормової промисловості України. *Стратегія економічного розвитку харчової промисловості та забезпечення продовольчої безпеки країни: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 29-31 жовтня 2012 р.)*. Одеса, 2012. С. 91-93. (0,1 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Кулаковська Т.А. Теоретико-методологічні засади антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору національної економіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством. – Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2021.

Дисертацію присвячено вирішенню важливої науково-прикладної проблеми щодо розробки теоретико-методологічних засад і науково-практичних рекомендацій з антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору економіки на засадах темпоральності.

Обґрунтовано методологічний підхід до формування концепції темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору, заснований на врахуванні впливу різних форм прояву темпоральних ознак явищ, процесів та об'єктів в антициклічному регулюванні розвитку агропродовольчого сектору та гіпотези про темпоральності на ефективність антициклічного регулювання економіки загалом та агропродовольчого сектору зокрема.

Розроблено концепцію темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору на базі системи загальноекономічних та темпоральних принципів з виділенням завдань регулювання, які полягають у регулюванні синхронності циклів розвитку підсекторів агропродовольчого сектору з урахуванням завдань загальної економічної політики держави; нівелюванні негативних наслідків синхронізації циклів розвитку підсекторів агропродовольчого сектору у періоди криз через розробку пакету антициклічних програм; нівелювання когерентного резонансу в системі «агропродовольчий сектор» та демпфірування кризових екстремумів.

Розроблено методичне забезпечення темпорального антициклічного регулювання розвитку агропродовольчого сектору, яке містить рекомендації та положення з прогнозування синхронності циклів та криз у підсекторах; обґрунтування складових антициклічної політики; визначення впливу важелів на результуючі ознаки розвитку агропродовольчого сектору. Розроблено організаційно-економічний механізм темпорального антициклічного регулювання агропродовольчого сектору, який є детермінованою системою методичного, організаційного, фінансового, кадрового та інформаційно-комунікаційного забезпечення, сформованого щодо цільового орієнтиру.

Ключові слова: агропродовольчий сектор, темпоральне антициклічне регулювання, синхронізація циклів, циклічність розвитку, селективне регулювання, розсинхронізація циклів.

SUMMARY

Kulakovska T.A. Theoretical and methodological foundations of countercyclical regulation of the development of the agri-food sector of the national economy. – Manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of Economics in the specialty 08.00.03 – Economics and Management of the National Economy. – Odessa: Institute of Market

Problems and Economic and Environmental Researches of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2021.

The thesis is devoted to solving an important scientific and applied problem on the development of theoretical and methodological foundations and scientific and practical recommendations for counter-cyclical regulation of the development of the agri-food sector of the economy on the basis of temporality.

The methodological approach to the formation of the concept of temporal counter-cyclical regulation of the development of the agri-food sector is substantiated, which is based on taking into account the influence of various forms of manifestation of temporal signs of phenomena, processes and objects in the counter-cyclical regulation of the development of the agri-food sector, as well as on the basis of the hypothesis about the influence of temporal signs on the effectiveness of counter-cyclical regulation of the economy in general and the agri-food sector in particular, which is carried out through the mechanism of influencing the synchronization of the development of the agri-food sector in the phases of the development cycle in accordance with the objectives of the general counter-cyclical policy. The concept of temporal counter-cyclical regulation of the development of the agri-food sector has been developed on the basis of a system of general economic and temporal principles, highlighting the main tasks of temporal counter-cyclical regulation, which are to regulate the synchronization of development cycles of the agri-food sector, taking into account the tasks of the general economic policy of the state; leveling the negative consequences of synchronizing the development cycles of the agri-food sector subsectors during periods of crises through the development of a package of countercyclical programs; leveling coherent resonance in the «agri-food sector» system and damping crisis extremes. The hypothesis about the need to take into account the temporal signs of phenomena, processes and objects in the countercyclical regulation of the development of the agri-food sector of the economy is verified with the following assumptions: there are temporal differences in the development of phenomena, processes and objects; There are temporal signs of the levers of countercyclical regulation, which manifest themselves through diffusion, inertia, synergy, resonance and other characteristics of the effect, which should be taken into account in countercyclical regulation of the economy and the agri-food sector to make the regulation mechanism stable. The methodological support of temporal countercyclical regulation of the development of the agri-food sector has been developed, containing recommendations and provisions for predicting the synchronicity of cycles and crises in industries with the subsequent choice of the object of temporal regulation; substantiation of countercyclical policy components for the agri-food sector based on the analysis of external and internal market conditions, determination of the stage of the economic cycle, determination of the nature of the policy, analysis of levers by the lag criterion and by the nature of the impact on production and (or) consumption; determination of the influence of levers on the resulting signs of the development of the agri-food sector using the apparatus of simulation. An organizational and economic mechanism for the temporal countercyclical regulation of the agri-food sector has been developed, which is a system of methodological, organizational, financial, personnel, and information and communication support determined by the target, which criterially takes into account the parameters of consistency, ordering and high efficiency of their implementation.

Key words: agri-food sector, temporal counter-cyclical regulation, synchronization of cycles, cyclical development, selective regulation, desynchronization of cycles.